

Sveučilište za treću životnu dob

Gorše, Valentina

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:637284>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Sveučilište za treću životnu dob

završni rad

Ime i prezime studentice: Valentina Gorše

Matični broj: 0067484328

Studij: Sveučilišni preddiplomski jednopredmetni studij pedagogije

Ime i prezime mentora: prof.dr.sc. Anita Klapan

Rijeka, lipanj 2015.

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Obrazovanje u trećoj životnoj dobi	3
3. Sveučilište za treću životnu dob (S3D)	5
3.1. Polaznici sveučilišta za treću životnu dob.....	7
3.2. Realizatori programa sveučilišta za treću životnu dob.....	12
3.3. Programi sveučilišta za treću životnu dob – strana i domaća iskustva	13
4. Sveučilište za treću dob u Rijeci (S3D Rijeka)	17
5. Predmet istraživanja	18
6. Metodologija istraživanja	19
7. Rezultati istraživanja i interpretacija.....	21
8. Zaključak.....	34
Sažetak	36
Summary	36
Prilozi	37
Literatura	41

1. Uvod

U središtu ovog završnog rada nalazi se sveučilište za treću životnu dob – jedan od modela cjeloživotnog učenja namijenjen starijim osobama, koji uslijed kontinuiranog trenda starenja stanovništva i produljenja očekivanog životnog vijeka danas sve više dobiva na važnosti. Budući da svijet stari, ističe Gobo (2011), upravo će ovaj oblik obrazovanja starijih osoba postati masovna pojava i potreba modernog društva koja će osobama treće životne dobi omogućiti da zadovolje svoje obrazovne potrebe, te na taj način što duže zadrže svoje društvene uloge i doprinesu kvaliteti vlastita života.

Usprkos tome što postoji stručna i znanstvena literatura o ovoj tematici, riječ je o relativno novom konceptu, te se ovim radom žele proširiti spoznaje o istom i ukazati na važnost ovog modela obrazovanja, ne samo za osobe treće životne dobi, već i društvo općenito. Činjenica jest da kvalitetno i kontinuirano obrazovanje koje se danas nužno proteže na sve generacije može unaprijediti kvalitetu vlastita života, te samim time i utjecati i na razvoj i poboljšanje čitavog društva.

Cilj ovog rada jest prikazati spoznaje vezane uz nastanak i razvoj sveučilišta za treću životnu dob u kontekstu cjeloživotnog obrazovanja namijenjenog starijim osobama, te istaknuti njegove temeljne karakteristike. Nadalje, radi stjecanja općeg uvida i boljeg razumijevanja ovog koncepta obrazovanja, na temelju dosadašnjih istraživanja i primjera iz prakse prikazat ćemo profil polaznika sveučilišta za treću životnu dob, te se ukratko usmjeriti i na realizatore i programe koje navedeni ostvaruju. Kako bismo stekli prave dojmove o tome kako jedan takav model obrazovanja djeluje u praksi, poseban naglasak ćemo dati Sveučilištu za treću dob Rijeka budući da je ono predmet našeg istraživanja. Sveučilište za treću dob Rijeka je uz Sveučilište za treću životnu dob Zagreb jedino sveučilište za treću životnu dob čiji se programi realiziraju u Republici Hrvatskoj, a čiju ćemo ulogu kao jednog od modela cjeloživotnog obrazovanja namijenjenog starijim osobama ispitati kvantitativnim istraživanjem od strane njegovih polaznika.

2. Obrazovanje u trećoj životnoj dobi

Zahvaljujući znanstvenom i tehnološkom napretku, te unaprjeđenju općih uvjeta življenja, najzastupljenija skupina u današnjem društvu postaju osobe treće životne dobi (Gobo, 2011), koju Špan (2000) definira kao dob neovisnog života izvan rada i roditeljske brige. U tom kontekstu, starost se povezuje s vremenom odlaska u mirovinu, što je prema svjetskim standardima šezdeseta ili šezdeset i peta godina života (Špan, 1994). Demografsko starenje stanovništva prisutno je u većini razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, te Crnković, Budiselić Bistrović i Pogarčić (2010) ističu kako neke projekcije predviđaju da će do 2050. godine broj osoba starijih od 65 godina porasti za čak 75 posto. Navedeni podaci ukazuju na tendenciju daljnjeg porasta starog stanovništva i produživanja životnog vijeka, usporedno s čime jača potreba za intervencijom društva u osiguravanju ravnopravnih životnih uvjeta i kvalitetnog života starijih osoba (Špan, 1994), u čijoj podlozi se nalazi aktivno starenje. Prema WHO – u (2015), riječ je o procesu kojim se stvaraju optimalne mogućnosti za osiguravanje zdravog života, aktivnog sudjelovanja u društvu, te osobne sigurnosti, a sve s ciljem unaprjeđenja kvalitete života tijekom starenja. Budući da svijet stari, znanstveni interes za probleme starenja i unaprjeđenja kvalitete života starijih ljudi sve je veći, a isti se ponajprije razvio u okviru znanstvene discipline gerontologije (Špan, 2000). Interes za fenomen starenja općenito, u današnje vrijeme sve više aktualizira i pitanje obrazovanja osoba treće životne dobi (Gobo, 2011). Crnković, Budiselić Bistrović i Pogarčić (2010) navode kako je kvalitetno starenje u današnjem društvu utemeljeno na cjeloživotnom obrazovanju, koje se, ističe Špan (2000), kao potreba kontinuiranog obrazovanja proteže i na treću dob. Ono se danas prepoznaje kao nosilac razvoja svakog modernog društva (Gobo, 2011).

Prema Strategiji obrazovanja odraslih (Vlada Republike Hrvatske, 2004), obrazovanje starijih osoba uslijed produljenja životnog vijeka dobiva sve više na važnosti. Špan (2000) ističe kako se ono kao svjetski pokret pojavilo već sredinom 20. stoljeća, prvenstveno u funkciji pomoći u svladavanju „sindroma umirovljenja“, to jest napuštanja dotadašnjih profesionalnih i obiteljskih uloga pojedinaca. Danas ono ide korak naprijed – obrazovanje se prihvaća kao životni stil treće generacije (Špan, 2000), koji omogućuje njihovo aktivno sudjelovanje u društvu i nakon umirovljenja, čime mogu doprinijeti napretku društva koji nužno uključuje i poboljšanje vlastitog zdravstvenog i socioekonomskog statusa (ASOO, 2013). U kontekstu aktivnog starenja, jedan od najvažnijih ciljeva odgoja i obrazovanja

starijih osoba jest omogućavanje prenošenja znanja i sposobnosti u svrhu održavanja zdravlja, zadržavanja ili poboljšanja mentalnih kapaciteta, te učinkovitijeg korištenja vlastitih sposobnosti, kao i obogaćivanja društvenog iskustva i boljeg razumijevanja suvremenog svijeta. Uz navedeno, valja istaknuti i mogućnost druženja s ljudima koji dijele slične preferencije, probleme i društveni status što uvelike olakšava proces starenja (Špan, 2004). Dakle, obrazovanje u trećoj životnoj dobi ima funkciju zadovoljenja potreba starijih ljudi u svakodnevnom životu i komunikaciji sa širom i užom zajednicom, kao i samim sobom što nužno dovodi do unaprjeđenja kvalitete vlastita života (Špan, 2000).

Važno je naglasiti da starije osobe donedavno nisu imale obrazovne mogućnosti kakve imaju danas jer nisu postojale odgovarajuće institucije i programi koji bi nudili isto. Zahvaljujući stručnjacima koji su odbacili predrasude vezane uz sposobnosti učenja osoba treće dobi, otvaraju im se razne mogućnosti za stjecanje novih znanja, vještina i sposobnosti (Gobo, 2011). Špan (2013) ističe kako upravo to predstavlja početak podizanja svijesti društva o važnosti brige za starije osobe. U skladu s navedenim spoznajama, artikulira se znanstvena disciplina – gerontogogija (Gobo, 2011), o kojoj će biti više riječi u nastavku.

Gerontogogija (grč. *gerontos* = *starac* + *ago*, *agein* = *voditi*) jest interdisciplinarna edukacijska disciplina (Špan, 2000) koja se, prema Čurin (2010), unutar andragogije počela razvijati prije pedesetak godina. Njezin je razvoj povezan s demografskim promjenama u strukturi stanovništva, to jest porastom starijeg stanovništva u općoj populaciji (Čurin, 2010). Uz navedeno, poticaj razvoju ove discipline na teorijskoj razini svakako je dalo i cjeloživotno obrazovanje koje se u kontekstu promicanja aktivnog starenja nužno pojavljuje i u starijoj dobi (Špan, 2000). Sve to je rezultiralo razvojem discipline koja može utjecati na jačanje društvene svijesti o potrebi i važnosti dostojanstvenog, vrijednog i ravnopravnog življenja u svim razdobljima života, stavljajući naglasak upravo na treću životnu dob (Čurin, 2010). Lemeiux i Martinez (2000, prema Hebestreit, 2006) navode kako je riječ o modelu koji je dizajniran da kroz obrazovanje unaprjeđuje fizičku, psihološku i socijalnu dobrobit starijih osoba, te također, navedeni autori ističu kako se gerontogogija treba baviti ne samo proučavanjem obrazovanih programa za starije osobe, već i programima namijenjenim učiteljima istih. Predmet gerontogogije jest odgoj, obrazovanje i samoobrazovanje osoba treće životne dobi (Špan, 1994). Kujundžić (1992, prema Gobo, 2011:75) je specificirao navedeni predmet gerontogogije, navodeći kako se ista bavi „proučavanjem bitnih karakteristika starosti, utvrđivanjem ciljeva i ideala života starijih ljudi, gerontogoškom komunikacijom, oblicima aktivnog života starijih ljudi, organizacijom gerontogoških institucija,

osposobljavanjem gerontogoških stručnjaka i proučavanjem futurističkih izgleda gerontogogije“. Za kraj je potrebno istaknuti kako je gerontogogija svojim nastankom, te teorijskim i praktičnim utemeljenjem omogućila osobama treće životne dobi da steknu ravnopravan tretman u sustavu odgoja i obrazovanja u odnosu na osobe prve i druge životne dobi kojima se do tada davala prednost (Špan, 2000).

3. Sveučilište za treću životnu dob (S3D)

Iako nije riječ o jedinom modelu koji omogućava obrazovanje starijim osobama, sveučilište za treću životnu dob zauzima središte ovog rada jer predstavlja jedan od najrazvijenijih oblika obrazovanja za navedenu populaciju (Špan, 2013). Špan (2000) ističe kako je formiranjem ovog modela ostvarena najkonzistentnija koncepcija obrazovanja treće generacije.

Sveučilišta za treću životnu dob (eng. *University of the Third Age* – U3A) su, prema Špan (2000), specijalizirane institucije za obrazovanje starijih osoba. Formosa (2010) ista definira kao socio – kulturne centre koji starijim osobama omogućuju stjecanje novih znanja uz već postojeća, kao i razmjenu tih znanja s ostalim polaznicima. Prilikom definiranja sveučilišta za treću životnu dob, potrebno je napomenuti kako je riječ o neformalnom obliku obrazovanja (UNIRI, 2010), što bi značilo da se njime ne stječe certifikat kao što je to slučaj kod formalnog obrazovanja. Njihova osnovna svrha jest istraživanje i proučavanje fenomena starenja i obrazovanja u tom razdoblju, navodi Gobo (2011). Nadalje, Esgin Gunder (2014) ističe kako je riječ o svojevrsnoj alternativni obrazovanja u trećoj dobi kroz koju se promiče koncept cjeloživotnog obrazovanja, s čime se slaže i Čurin (2008), koja smatra kako su sveučilišta za treću životnu dob zapravo alternativna škola za seniore koja, kao i sve odgojno – obrazovne institucije, zahtjeva ozbiljnost u organizaciji i realizaciji programa. Čurin (2012) navodi kako pohađanje istih uvelike može doprinijeti kvalitetnijem životu osoba treće dobi, no ovaj model ne smije se poistovjećivati sa zdravstvenom i socijalnom brigom za starije osobe i aktivnostima namijenjenim ispunjavanju njihovog slobodnog vremena. Riječ je o „modelu aktivnog starenja putem cjeloživotnog učenja koji polaznicima nudi mogućnost izbora stupnjevanih programa širokog interesnog spektra“ (Čurin, 2012:143). U tom kontekstu, Gobo (2011) ističe kako su sveučilišta za treću životnu dob jedna nada na putu promicanja kvalitetnog življenja u starosti, te također, autorica navodi kako obrazovanje u

trećoj dobi predstavlja i svojevrsnu prevenciju od bolesti, te zdraviji život jer je aktivna i produktivna osoba vitalnija i ima više životne energije i želje za životom, nasuprot neaktivnoj. Sveučilišta za treću životnu dob daju novu dimenziju životu starijih osoba, pritom pozitivno djelujući na njihov osobni razvitak (Gobo, 2011), te iako se razlikuju s obzirom na formu i sadržaj, cilj im je isti (Čurin, 2010) – omogućiti starijim osobama da se doživotno obrazuju i kvalitetno provode vlastito slobodno vrijeme.

Većina istraživača koji se bave obrazovanjem starijih osoba su identificirala Sveučilište u Toulouseu - L'universite du troisieme age, u Francuskoj kao polazišnu točku U3A pokreta, te se ono smatra prvim primjerom sveučilišta za treću životnu dob (Groombridge, 1995, prema Yenerall, 2003). Prepoznavši kontinuiranu obrazovnu potrebu starije francuske populacije, akademici na Sveučilištu u Toulouseu su osmislili posebne obrazovne programe za starije građane u obliku jedinstvenih tečajeva, predavanja i radionica, čija je implementacija započela 1973. godine (Yenerall, 2003). Ubrzo nakon toga, počeo se razvijati velik interes od strane starije populacije za obrazovne ustanove ovog tipa, zbog čega je započeo i ubrzani trend njihova osnivanja (Gobo, 2011). O tome svjedoči podatak da je, primjerice, samo u Kini na početku 2000. godine djelovalo 19.300 edukacijskih centara za starije koji su brojili ukupno 1.800.000 članova, dok je u Engleskoj 2009. godine bio 731 takav centar. Također, od svog osnutka u Toulouseu, sveučilišta za treću dob osiguravaju mogućnost cjeloživotnog obrazovanja starijim osobama u mnogim zemljama, kao što su Francuska, Engleska, Belgija, Mađarska, Njemačka, Italija, Španjolska, Sjedinjene Američke Države, Kanada, Kina i Japan (Esgin Gunder, 2014).

Danas se sveučilišta za treću životnu dob mogu organizirati u okviru fakulteta ili sveučilišta (poput Sveučilišta za 3. dob Rijeka), u suradnji fakulteta i narodnih ili otvorenih sveučilišta (poput Sveučilišta za treću životnu dob Zagreb), gerontoloških centara i domova umirovljenika (poput Univerze za tretje žvjljensko obdobje Ljubljana), te drugih kulturno – obrazovnih institucija koje realiziraju ovaj model obrazovanja (Špan, 2000). Organizacija djelatnosti sveučilišta za treću dob se razlikuje od drugih sveučilišta u nekoliko segmenata, no također, mogu se primijetiti i određene sličnosti. Talijanska iskustva pokazuju da je pri organizaciji sveučilišta za treću dob veoma važno uvažavati nekoliko točaka, od kojih Gobo (2011) ističe dobro poznavanje područja, adekvatan odabir nastavnika i ostalih suradnika, ispitivanje potreba mogućih sudionika programa, kao i zauzimanje kritičko – spoznajnog stava koji doprinosi boljem razumijevanju istih. D`Orazio i Florenzano (1994, prema Gobo, 2011) izdvajaju tri motiva koji su važni za razvoj ovih sveučilišta – društveni, kulturni i

istraživački. Društveni motivi se odnose na zadovoljenje potreba starijih osoba za druženjem i kontaktom s drugim ljudima, radi izbjegavanja izolacije starijih osoba od društva, dok se kulturni motivi odnose na informiranje i formiranje starijih osoba. Oni zajedno čine neraskidivi segment koji također predstavlja i temeljnu karakteristiku sveučilišta za treću životnu dob. Prema Gobo (2011), rad sveučilišta se temelji na planu i programu aktivnosti, te Špan (2000) navodi kako navedene programe rada osmišljavaju, prate i evaluiraju gerontološki i gerontogoški stručnjaci, predavači, voditelji programa, organizatori institucije, kao i sami polaznici, čime se dobiva najjasnija slika trenutnog stanja sveučilišta, te se najlakše mogu identificirati potrebe za promjenama i razvojem istog. Kako bi sveučilišta postigla cilj koji smo prije naveli, svoje programe trebaju kreirati na temelju potreba i interesa ciljane populacije, jer, ističe Gobo (2011), egzistencija sveučilišta leži upravo u tome. Nadalje, Špan (2000) navodi kako je jedini kriterij za upis u ovaj model obrazovanja interes osobe treće životne dobi za kulturno – obrazovni program koji se trenutno nudi. Isto tako, budući da seniori uče iz zadovoljstva, pohađanje programa sveučilišta se ne ograničava ispitima i davanjem odgovarajućih ocjena. Kao i na drugim sveučilištima, nastava se uglavnom organizira u dva semestra – zimski i ljetni, no trajanje programa je različito, te varira od jednog do dva mjeseca ili od jednog semestra do cijele akademske godine. Pojedine obrazovne aktivnosti se realiziraju u unaprijed određenim tjednim terminima, najčešće jednom tjedno po dva sata.

3.1. Polaznici sveučilišta za treću životnu dob

„Najvažniji segment u radu sveučilišta su njegovi polaznici, oni su polazište svega, njima sve treba biti prilagođeno i njihove se potrebe trebaju zadovoljiti“, ističe Gobo (2011:83).

Polaznici sveučilišta za treću životnu dob su, prema Čurin (2008), specifična grupa unutar opće populacije seniora koju karakteriziraju posebne sociopsihološke osobine, a koje nužno definiraju i način rada s njima. Kako bismo mogli stvoriti kompletnu sliku o tome tko su polaznici sveučilišta, u daljnjem tekstu ćemo prikazati njihov profil na temelju dosadašnjih istraživanja.

Spolna struktura polaznika ukazuje kako je zainteresiranost za programe koje nude sveučilišta za treću životnu dob značajno viša kod žena u odnosu na muškarce. Ovoj tvrdnji ide u prilog istraživanje koje je provela Hebestreit (2006), a čiji rezultati pokazuju da je od

ukupnog broja polaznika žena bilo 76,7 %. Ovi rezultati se gotovo u potpunosti slažu s rezultatima ranije studije kojom je utvrđeno da je nacionalni prosjek U3A članova s obzirom na spol 76 % žena nasuprot 24 % muškaraca (U3A Network Victoria, 2004, prema Hebestreit, 2006). Postotak žena na finskim sveučilištima za treću životnu dob je nešto viši – 85 %, ističe Yenerall (2003, prema Formosa, 2010) u svome istraživanju, dok Gobo (2011) navodi kako je zastupljenost žena na talijanskim sveučilištima za treću dob 70 %. Istraživanja koja su provedena u Hrvatskoj došla su do rezultata koji se slažu sa stranim studijama, iako ona ukazuju na nešto viši postotak žena u odnosu na nacionalni prosjek, pri čemu valja istaknuti istraživanje provedeno 1997. godine na Sveučilištu za treću životnu dob Zagreb (Špan, 2000) gdje je od ukupnog broja ispitanih polaznika 91,09 % bilo žena. Nadalje, spomenut ćemo i istraživanje koje je provela Čurin (2012), a koje potvrđuje sve prije navedeno – od ukupne ispitane populacije bilo je 85 % žena, u odnosu na 15 % muškaraca.

Starosna struktura ispitanika određuje polaznike sveučilišta za treću životnu dob kao pretežito mlađe umirovljenike, što potvrđuje istraživanje provedeno od strane International Association of Universities of the Third Age (IAUTA, 2006, prema Formosa, 2010), koje je pokazalo da gotovo polovica polaznika, točnije njih 40 % ima između 60 i 69 godina, nakon čega slijedi 23 % polaznika između 70 i 79 godina. Rezultati istraživanja koje je provela Hebestreit (2006) nešto su drugačiji, te ista kao vodeću dobnu skupinu među ispitanicima navodi dob između 70 i 79 godina (44,3 %), što potvrđuju i Hurworth i Harvey`s (2001, prema Hebestreit, 2006) koji su svojim istraživanjem došli do podataka da se 42,9 % polaznika sveučilišta nalazi u dobi od 70 do 79 godina. Rezultati domaćih istraživanja također ukazuju na činjenicu da su polaznici sveučilišta u nas pretežno mlađi umirovljenici, budući da ih ima čak 88,66 % u dobi do 70 godina (Špan, 2000). Čurin (2008) ističe kako je na Sveučilištu za treću životnu dob Zagreb u akademskoj godini 2005/2006. prosječan polaznik/ca imao/la oko 60 godina, te da je najviše ispitanika bilo u kategoriji od 50 do 60 godina. Primjera radi, prosječan finski član sveučilišta ima 68 godina (Yenerall, 2003, prema Formosa, 2010), dok je prosječna dob talijanskih polaznika 60 godina (Gobo, 2011). S obzirom na spol, žene su u uzorku u globalu mlađe od muškaraca – oko 80 % ih se nalazi u dobnoj skupini od 60 do 79 godina, tvrdi Hebestreit (2006). S ovime se slaže i Gobo (2011), koja navodi kako su najviše zastupljene dobne skupine na talijanskim sveučilištima kod muškaraca od 60 do 69 godina i 70 do 79 godina, dok je kod žena situacija nešto drugačija, pri čemu su najzastupljenije dobne skupine one između 50 i 59 godina, te 60 i 69 godina.

Usmjerivši se na naobrazbu polaznika sveučilišta za treću dob, možemo uočiti određenu diskrepanciju između rezultata stranih i domaćih istraživanja. Naime, rezultati stranih istraživanja ukazuju kako je najviše polaznika sa završenom srednjom naobrazbom, prema Yenerallu (2003, prema Formosa, 2010) njih čak 70 %. Gobo (2011) ističe kako je na talijanskim sveučilištima za treću životnu dob također najzastupljenija populacija sa završenom srednjom stručnom spremom, nakon čega slijedi visoki stupanj obrazovanja. Također, navodi kako, iako stupanj obrazovanja nije uvjet za upis u programe, najmanji je broj polaznika s najnižim stupnjem obrazovanja što možemo objasniti činjenicom da isti imaju niže samopouzdanje i nisu razvili navike učenja i praćenja kulturnih sadržaja. Kada je riječ o domaćim polaznicima, njihova naobrazba je izrazito visoka, pri čemu rezultati istraživanja kojeg je provela Špan (2000) ukazuju kako je 76,92 % polaznika s visokom i višom stručnom spremom, nakon čega slijedi srednja stručna sprema s 19,44 %, te završena osnovna škola s 0,81 %. Istraživanje koje je provela Čurin (2012) potvrđuje prije navedene rezultate, s obzirom na sljedeći podatak – 72 % ispitanika je završilo visoku i višu stručnu sprema, dok je 28 % polaznika sa završenom srednjom stručnom spremom. Špan (2000) smatra kako su navedeni rezultati logični, budući da sa stupnjem obrazovanja raste i daljnja potreba za istim. Uz naobrazbu valja spomenuti i posao polaznika prije umirovljenja, pri čemu Hebestreit (2006) ističe kako su se ispitanici njezina istraživanja prije umirovljenja najviše bavili stručnim zanimanjima (45,3 %), nakon čega slijedi uredski posao (25,1 %), te menadžment s 14 %.

S obzirom na bračni status, Gobo (2011) navodi kako je najveći broj polaznika/ca upisanih u talijanska sveučilišta za treću životnu dob oženjenih/udatih, zatim slijede udovci/udovice, te neoženjeni/neudate i razvedeni. Prema podacima istraživanja koje je provela IAUTA (2006, prema Formosa, 2010), 49 % ispitanika je u vrijeme provedbe istraživanja bilo oženjenih ili u vezi, što potvrđuje i Hebestreit (2006), koja navodi podatak da je od ukupnog broja ispitanika njih 57,09 % bilo u braku. U tom kontekstu, važno je spomenuti kako je Midwinter (1996, prema Hebestreit, 2006) tvrdio da su članice U3A u velikom broju same, rastavljene i udovice što se ne slaže s prije navedenim, budući da je od ukupnog broja ženskih ispitanika, prema Hebestreit (2006), njih više od polovine udanih (50,2 %). Ovoj tvrdnji idu u prilog jedino rezultati istraživanja koje je provela Špan (1994) za potrebe analize općeg profila polaznika koji sudjeluju u programima Sveučilišta za treću životnu dob Zagreb, pri čemu je 54,9 % ispitanika bilo samaca (udovice, rastavljeni, neoženjeni), a 45,1 % oženjenih/udatih.

I domaća i strana istraživanja su pokazala kako ispitanici polaznici uglavnom sudjeluju u različitim programima koje nude sveučilišta više od jednom. Primjerice, Hebestreit (2006) navodi kako su njezini ispitanici uključeni u programe U3A u prosjeku 5,5 godina, dok Špan (2000) ističe kako je 57,09 % polaznika već nekoliko godina uključeno u obrazovne aktivnosti Sveučilišta za treću životnu dob Zagreb. Nadalje, Čurin (2012) je svojim istraživanjem došla do podatka da 71 % ispitanih polaznika pohađa sveučilište više godina. Ovi podaci su značajni jer ukazuju na činjenicu da velik broj polaznika pronalazi svoj interes u daljnjem obrazovanju sudjelovanjem u drugim programima sveučilišta, što znači da im takav način rada odgovara. S druge strane, to bi mogao biti pokazatelj slabe animacije za uključivanje polaznika u različite programe sveučilišta za treću životnu dob, ističe Špan (2000).

Sagledavajući motive za uključivanje polaznika stranih i domaćih sveučilišta za treću životnu dob, dolazimo do zaključka kako je najizraženiji motiv za uključivanjem u ista želja za učenjem nečeg novog, odnosno stjecanje novih znanja. Tome podatku ide u prilog istraživanje IAUTA-e (2006, prema Formosa, 2010) koje je pokazalo da je najzastupljeniji razlog za uključivanjem polaznika u programe upravo stjecanje novih znanja (41 %), nakon čega slijedi unaprjeđivanje socijalnih kontakata (38 %). Iako su postoci nešto drugačiji, do istih spoznaja je došla i Hebestreit (2006) svojim istraživanjem, pri čemu 70,2 % ispitanika programom želi steći nova znanja, 17,1 % ih se uključuje radi osobnog zadovoljstva, a 8,6 % zbog druženja sa stimulirajućim ljudima. Hrapkova (2010) navedeni motiv također prepoznaje kao najzastupljeniji, budući da se slovački polaznici najviše uključuju u programe sveučilišta radi proširenja dosadašnjeg znanja. Rezultati domaćih istraživanja potvrđuju sve dosad navedeno, pa se tako u istraživanju koje je provela Špan (2000) 89,07 % ispitanih polaznika uključuje u programe upravo zbog učenja nečeg novog, dok se najmanje njih, točnije 34,01 % uključuje kako bi umanjili vlastitu usamljenost (u ovom slučaju je bilo riječ o odabiru odgovora na skali od pet stupnjeva). Nadalje, Čurin (2012) kao osnovni razlog za uključivanje polaznika u programe ističe želju za učenjem nečeg novog (77 %), nakon čega slijedi ostalo s 22,5 %, te ispunjenje slobodnog vremena sa 7,5 %. Čestice *prestiž* i *stjecanje praktičnih znanja* ispitanici u ovom istraživanju nisu odabrali niti jednom. U tom kontekstu, korisno je osvrnuti se i na prepreke zbog kojih se osobe treće životne dobi eventualno ne bi mogle uključivati u programe, pri čemu ispitanici navode zdravlje, brigu za obitelj, nedostatak interesa, probleme s prijevozom, te troškove (Formosa, 2010).

O važnosti programa sveučilišta za treću životnu dob za polaznike govore nam podaci o tome kako ono utječe na njihovo opće funkcioniranje, koliko polaznicima znači pohađanje programa, te na koje načine isti koriste stečena znanja. Istraživanje koje je provela Čurin (2012) pokazalo je da polaznicima pohađanje programa znači mnogo, te da je ono dio njihova života i navika (76 %), dok mali broj njih smatra kako im ono ne znači ništa posebno (4,5 %). Zanimljivo je to da su polaznici više vezani za program u cjelini nego za grupu polaznika kojoj pripadaju, budući da ih samo 6,5 % povezuje značenje programa s grupom polaznika. Nadalje, važno je spomenuti da polaznici stečena znanja koriste najviše u samostalnom bavljenju aktivnostima i daljnjem učenju, dok ih veoma mali broj tvrdi kako stečena znanja ne koriste nigdje osim na satu što je veoma značajno jer ukazuje da polaznici imaju određenu korist od programa i izvan okvira sveučilišta. Istim istraživanjem je Čurin (2012) ispitivala i utjecaj pohađanja programa na osobnu razinu polaznika, pri čemu najveći broj ispitanika tvrdi kako su postali aktivniji i zadovoljni nego prije (29 %), nakon čega slijedi čestica *vidim da mogu, to me motivira* sa 27 %, te osvijestio sam važnost cjeloživotnog učenja s 23 %. Ispitanici visoko vrednuju stjecanje novih znanja kroz program koji pohađaju, no isto tako smatraju kako ono pozitivno utječe na sliku o sebi, veće samopoštovanje, povećanje socijalnih kontakata, bolje psihofizičko zdravlje, usvajanje vještina 21. stoljeća, te veću angažiranost u društvu. Navedeni podaci ukazuju na činjenicu da je uključivanje u programe sveučilišta za treću životnu dob veoma poticajno, a najvažnije je to što ono potiče na aktivniji životni stil koji dovodi do općeg zadovoljstva, mijenja stav o učenju koje postaje važno za pojedinca, motivira, poboljšava socijalnu uključenost, i slično. U prilog ovome istraživanju ide i istraživanje od strane IAUTA-e (2006, prema Formosa, 2010) prema kojem korist od programa 17 % ispitanika vidi u uspjehu u učenju novog znanja, 15 % u povećanju prijateljskih odnosa, 9 % njih ističe osobno zadovoljstvo, i drugo. Nadalje, istraživanjem koje je provela Hebestreit (2006) dobiveni su rezultati koji ukazuju da pohađanje sveučilišta za treću životnu dob pozitivno utječe na socijalnu uključenost, intelektualni razvoj, samopoštovanje, neovisnost, poboljšanje pamćenja, te poboljšanje zdravlja, pri čemu su ispitanici na skali od 1 do 5 najviše odgovora označavali u rasponu od 3 do 5. Značajan podatak o važnosti programa za same polaznike jest i onaj koji govori o njihovim daljnjim planovima za uključivanje u iste, pri čemu je Čurin (2012) u svome istraživanju došla do 88 % potvrdnih odgovora, 1,5 % negativnih odgovora, dok 10,5 % ispitanika nije sigurno hoće li se više uključivati u programe sveučilišta.

Špan (2000) se u svome istraživanju bavila i zadovoljstvom ispitanih polaznika odabranim programom, pritom ispitujući tri kategorije – zanimljivost programa (tema, sadržaj), profesore (stil, način izlaganja, stručnost) i atmosferu u grupi (poticajna za učenje, prijateljska), te zadovoljstvom ukupnom aktivnošću sveučilišta, ispitivanim kroz zadovoljstvo ponudom programa, načinom organizacije, uvjetima izvođenja nastave i ostalim sadržajima (tribine, grupe za druženje, inicijative, i drugo). Nakon obrade dobivenih podataka, zaključilo se da su polaznici zadovoljni zanimljivošću programa, atmosferom u grupi, profesorima i zanimljivošću programa, budući da je tek mali broj ispitanika izrazio svoje nezadovoljstvo, i to atmosferom u grupi. Nadalje, što se tiče ukupnog zadovoljstva sveučilištem, vidljivo je kako su polaznici najviše zadovoljni ponudom programa, a najmanje uvjetima izvođenja nastave – prostor, materijali, pomagala, no to se odnosi isključivo na Sveučilište za treću životnu dob u Zagrebu.

Osim navedenih specifičnosti, potrebno je uočiti i razlike u položaju polaznika – seniora u odgojno – obrazovnom procesu u odnosu na učenike. Seniori pripadaju heterogenoj skupini s obzirom na dob, mentalnu kondiciju i motivaciju, njihov društveni status je umirovljenički, psihofizički su u potpunosti razvijene osobe, te ih karakterizira profesionalna zrelost. Imaju bogato životno i radno iskustvo i formirane stavove i uvjerenja što nužno utječe na odgojno – obrazovni rad – sami biraju programe koje žele pohađati, mogu utjecati na eventualne promjene dijelova programa, samostalno realiziraju neke teme, pritom maksimalno koristeći svoje životno i radno iskustvo (Špan, 2000).

Iz svega navedenog zaključak je sljedeći: Tipičan polaznik sveučilišta za treću životnu dob jest žena, pripadnica skupine mlađih umirovljenika sa završenom srednjom školom ili fakultetom, udata. Kao glavni razlog uključivanja u programe navodi stjecanje novih znanja, pohađa sveučilište za treću dob više godina, te ima i daljnje preferencije uključivati se.

3.2. Realizatori programa sveučilišta za treću životnu dob

Realizatori programa sveučilišta za treću životnu dob su nastavnici i voditelji programa. Njihova se uloga u obrazovanju osoba treće životne dobi prepoznaje kao iznimno važna (Špan, 2000).

Prema Gobo (2011), nastavu najčešće održavaju sveučilišni profesori, osnovnoškolski i srednjoškolski nastavnici, uz koje Čurin (2008) dodaje i stručnjake s različitih instituta, liječnike, farmaceute, akademske slikare, i druge. Kod izbora nastavnika veoma je važno da

osoba ima afinitet za rad sa starijim osobama, što se uvelike može prepoznati iz njezine sposobnosti za komunikaciju s istima. Nastavnici, dakle trebaju, osim stručnih znanja, posjedovati i druga znanja, poput onih iz psihologije starijih osoba, gerontologije i gerontogogije (Gobo, 2011). Lemieux, Boutin i Riendeau (2007) ističu kako kandidat za takav posao mora pokazivati bezuvjetno prihvaćanje i suosjećanje s osobama treće životne dobi, te nikako ne smije zauzeti osuđujući stav prema njima. Iz priloženog se može uočiti kako uloga nastavnika u obrazovanju starijih osoba nije nimalo laka, čemu može posvjedočiti i složena definicija istih koju iznosi Kujundžić (1992, prema Špan 2000:93): „Kao inicijator, animator, komentator i terapeut, gerontogog više nije predavač niti osoba iznad starijih ljudi nego samo njihov kolega, moderator, pomagač, organizator i po mogućnosti komunikacijski regulator“.

Uz nastavnike, potrebno je spomenuti i voditelje obrazovnih grupa, čija se uloga u cjelokupnoj djelatnosti sveučilišta za treću životnu dob nikako ne smije zanemariti. Cilj njihovih zaduženja jest aktiviranje polaznika i stvaranje atmosfere međusobnog poštovanja i slobodnog izražavanja mišljenja (Špan, 2000). Kako bi se to ostvarilo, voditelj tijekom svog rada realizira sljedeće (Špan, 2000): uspostavlja komunikaciju s polaznicima na temelju međusobnog uvažavanja i poštivanja njihovih želja i interesa, u dogovoru s istima predlaže program obrazovne aktivnosti, te ga po potrebi mijenja i dopunjuje, kontinuirano traži načine za integraciju grupe, međusobno upoznavanje i poticanje njihove aktivnosti, organizira gostujuća predavanja i upoznaje gostujuće predavače s karakteristikama polaznika, njihovim željama i interesima, priprema i organizira dodatne aktivnosti, poput proslave blagdana, izleta, odlazaka u kazalište, na izložbe, koncerte, i slično, te vodi brigu o materijalno – tehničkim uvjetima u kojima se odvija nastavni proces.

3.3. Programi sveučilišta za treću životnu dob – strana i domaća iskustva

Programi sveučilišta za treću životnu dob se realiziraju kroz tečajeve koje definiramo kao niz povezanih predavanja kojima je cilj prenošenje podataka i znanja iz određenog područja. Budući da ovi tečajevi svojom realizacijom utječu i na osobnost polaznika, njihova svrha jest i formirati pozitivne ljudske osobine kod istih (Gobo, 2011). Širok spektar programa osobama treće životne dobi omogućuje ostvarenje želja za novim znanjima i vještinama koje do sada nisu uspjeli ostvariti, svladavanje znanja i vještina koje suvremeno društvo nameće svakome, poput korištenja informacijsko – komunikacijske tehnologije, te uklanjanje osjećaja „oslabljenog“ člana zajednice (Vlada Republike Hrvatske, 2004). U daljnjem tekstu ćemo dati kratki pregled programa koji su se realizirali na različitim

sveučilištima za treću životnu dob u Europi, uključujući i Hrvatsku. Pri tome ćemo se usmjeriti na programe sveučilišta za treću životnu dob u Italiji, Univerze za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani, Sveučilišta za treću životnu dob u Londonu, Sveučilišta za treću životnu dob u Bratislavi, te Sveučilišta za treću životnu dob Zagreb, kako bismo stekli uvid u trenutno stanje u različitim zemljama i na temelju toga mogli izvesti zaključke koliko se pažnje pridaje interesima i potrebama samih polaznika s obzirom na raznolikost programa.

Kako bi zadovoljila specifične i raznolike interese i potrebe svojih polaznika, sveučilišta za treću životnu dob u Italiji nude različite programe. Gobo (2011) ističe kako je polaznicima ovih sveučilišta omogućeno da biraju između veoma velikog broja programa iz širokog polja znanosti, a neki od njih su sljedeći:

Astronomija	Filozofija	Teologija	Psihologija
Sredozemna kultura	Zoologija	Pretpovijest	Suvremena povijest
Povijest religije	Povijest umjetnosti	Povijest glazbe	Povijest talijanskog namještaja
Pravo	Medicina	Zdravstveni odgoj	Računalno obrazovanje
Komparativna književnost	Gimnastika	Yoga	Bridge
Keramičarstvo	Zborna pjevanje	Gluma	Latino – američki plesovi
Vrtlarstvo	Pletenje	Tjelesno vježbanje	Različiti strani jezici

Tablica 1. Studijski programi sveučilišta za treću životnu dob u Italiji

Prema podacima Službene web stranice Univerze za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani (2015), u akademskoj godini 2014/2015. je ista brojila ukupno 285 studijskih grupa, pri čemu su se određeni programi ponavljali više puta, primjerice, engleski jezik se realizirao u čak 67 studijskih grupa. Neki od programa koji su se također izvodili jesu (Službena web stranica Univerze za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani, 2015) :

Arheologija	Astronomija	Babica in dedek za današnje čase	Biologija globalnih sprememb
Čudnovati svet križank in ugank	Jaz in moje različne vloge	Etnologija	Keramika
Hortikultura	Ljubljana, moje mesto – moj življenjski prostor	Mediacija – ustvarjalna rešavanja sporov	Naša varnost in kriminaliteta
Psihologija osebnosti	Kultura obnašanja	Matematika in svet okoli nas	Novinarstvo
Trgi, ulice in stavbe okoli nas	Narava – znana neznanka	Pametno z denarjem	Utrdimo svoj položaj z besedo
Književnost	Slikarstvo	Vsak mikrob ni slab mikrob	Zgodbe Ljubljančanov in njihovega mesta

Tablica 2. Studijski programi Univerze za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani

Sveučilište za trečo životnu dob u Londonu (*U3A in London*) također realizira mnoštvo raznolikih programa kako bi udovoljilo potrebama svojih korisnika, a u akademskoj godini 2014/2015. organizirali su se neki od sljedećih tečajeva (Službena web stranica U3A in London, 2015):

Umjetnost	Dramska grupa	Glazba: Broadway & Hollywood mjuzikli	Glazba: acapella pjevanje
Digitalna fotografija	Emailing	Naučite koristiti svoj Android uređaj	Budizam
Tai Chi	Yoga	Bridge	Scrabble
Drevni Egipat	Povijest Europe	Povijest filozofije	Grčki jezik
Latinski jezik	Literatura: drama kroz povijest	Radionica pisanja	Britanska vlada i politika

Novac i bankarstvo	Medicina danas	Neuroznanost	Tečajevi raznih jezika
---------------------------	-----------------------	---------------------	-------------------------------

Tablica 3. Studijski programi Sveučilišta za treću životnu dob u Londonu

Prema podacima službene web stranice Sveučilišta za treću životnu dob u Bratislavi (2015), neki od programa koji se tamo realiziraju jesu:

Arheologija	Ekonomija	Filozofija	Povijest religije
Opća povijest	Opća medicina	Novinarstvo	Povijest Slovačke
Gerontologija	Astronomija	Pravo	Farmacija
Socijalni rad	Hortikultura i vrtlarstvo	Povijest i građevine Bratislave	Kazalište i glazba u prošlosti

Tablica 4. Studijski programi Sveučilišta za treću životnu dob u Bratislavi

Sveučilište za treću životnu dob Zagreb tijekom petnaest godina svog djelovanja realiziralo je također širok spektar programa s obzirom na raspršenost interesa svojih polaznika. Programe je Čurin (2008) podijelila prema sljedećim cjelinama:

1. *Učenje stranih jezika*: engleski, njemački, talijanski, francuski
2. *Programi opće kulture*: Kulturni mozaik, Zdravstveni mozaik, Religije svijeta, Religijske zajednice na tlu Hrvatske, Stare civilizacije – Egipat-Grčka-Rim, Arhitektura Zagreba, Moj Zagreb tak te imam rad (povijest-kultura-umjetnost), Zagrebački velikani, Zagrebačka crna kronika, Čarolija kazališta, Tragovi prošlosti, povijest glazbe, Opera-opereta-mjuzikl, Ciklus svjetska i nacionalna povijest, Diktatori i diktature na crti vremena, Grčka mitologija, Japan – zemlja izlazećeg sunca, i mnogi drugi.
3. *Kreativne radionice*: Likovne radionice, Slikanje na svili, Kiparski atelje, Radionica iz hortikulture, Radionica iz astronomije, Astrološka škola, Alternativa i ezoterija, što je to?, Za svojim korijenima – radionica obiteljskog rodoslovlja, Moda u trećoj životnoj dobi, i druge.
4. *Psihofizičko zdravlje*: Zdravlje i u starijoj životnoj dobi, Kineziterapija, Yoga, Tai – chi, Ples za seniore, Kako prepoznati i ostvariti sreću – Realitetna terapija, Autogeni trening, Ekologija i njeno značenje u svakodnevnom životu, itd.

5. *Informatika: Osnove informatike I i II, Informatika za napredne, Internet.*

6. *Putevima lijepa naše* (studijski izleti na kojima se upoznaju pojedini dijelovi Hrvatske) – do sada su polaznici upoznali: hrvatske nacionalne parkove i zaštićene prirodne cjeline, špilje i podmorje, kamen i vodu Istre, pitomu i ravnu Slavonija, brežuljkasto Hrvatsko zagorje, idilični Gorski kotar, skrivenu i nepoznatu Liku, dvorce Hrvatskog zagorja, i druge.

Važno je spomenuti kako sveučilišta za treću životnu dob osim programa i tečajeva, organiziraju i različite izlete, putovanja, posjete, primjerice kazalištima, muzejima, tvornicama, koncertima, i slično, koji imaju jedan cilj – podići kvalitetu života osoba treće dobi i kontinuirano poticati njihov kulturni razvoj, ističe Gobo (2011).

Iako je dan pregled programa samo nekih od europskih sveučilišta za treću životnu dob, s obzirom na raznolikost programa kojih ona nude, možemo zaključiti kako se prilikom organizacije rada zaista pridaje mnogo pažnje trenutnim interesima i potrebama polaznika što nužno doprinosi unaprjeđenju cjelokupne kvalitete sveučilišta, ali i općem zadovoljstvu njegovih polaznika i djelatnika.

4. Sveučilište za treću dob u Rijeci (S3D Rijeka)

Prema podacima Službene web stranice Sveučilišta u Rijeci (2010), Sveučilište za treću životnu dob Rijeka od 2009. godine kroz različite obrazovne programe osobama treće životne dobi nudi neformalno obrazovanje u svrhu stjecanja novih znanja, vještina i sposobnosti, te povezivanja navedenog s vlastitim iskustvom. Ono svoje djelovanje ostvaruje u organizaciji Sveučilišta u Rijeci. Osnovni ciljevi Sveučilišta jesu sljedeći: upoznavanje starijih osoba sa suvremenim znanstvenim dostignućima i omogućavanje da isti steknu nova znanja, te ih povežu s vlastitim životnim iskustvom, kao i promocija cjeloživotnog obrazovanja i kulture učenja. Edukativni programi koje ono realizira namijenjeni su građankama i građanima Primorsko – goranske županije koji imaju 55 godina i više i minimalno završenu trogodišnju srednju školu. Rad sveučilišta se organizira na dva načina, kroz cikluse predavanja u trajanju od 20 sati i jednokratna besplatna predavanja u trajanju od 2 sata. Neki od ciklusa predavanja koji su se do sada realizirali jesu sljedeći (UNIRI, 2010):

Kulturologija	Osobne financije	Hortikultura	Crtanje
Prehrana	Etika i bioetika	Fizika	Odabrana poglavlja znanosti o mozgu
Kreativno čitanje i pisanje	Religije svijeta	Povijest grada Rijeke	Kiparstvo

Tablica 5. Studijski programi Sveučilišta za treću dob u Rijeci

Sveučilište za treću dob u Rijeci održava i tematska predavanja u trajanju od dva školska sata koja se realiziraju kroz različite oblike – predavanja, radionice, diskusije, praktičnu nastavu, terensku nastavu. Primjeri tema: *Znanstveni napredak: društvene posljedice i etičke dileme*, *Emocionalna inteligencija: ponos i dika 3. dobi*, *Koristimo li zaista samo 10% mozga*, *Ljudska prava u ustavnopravnom poretku RH*, *Zašto smo nezadovoljni cijenama koje plaćamo*, *Boje - prozor u svijet našeg doživljaja svjetlosti*, *Groblje Opatija*, *Posjet groblju Kozala*, i mnoge druge (UNIRI, 2010).

Statistički podaci o polaznicima slični su kao i oni navedeni u prethodnom poglavlju. Dakle, riječ je o mlađim umirovljenicima sa završenim srednjim, višim ili visokim obrazovanjem – u prosjeku oko 50 % polaznika ima srednju stručnu spremu, a ostalih 50 % višu i visoku stručnu spremu. S obzirom na spol, kao i na ostalim sveučilištima prevladavaju žene (85 %). Zanimanja polaznika i polaznica su različita, od domaćice, trgovca, pomorca, električara do liječnika, profesora, novinara, farmaceuta i drugih. Važno je istaknuti da su polaznici zadovoljni načinom na koji se realizira cjelokupna djelatnost Sveučilišta, te smatraju kako pohađanje istog pozitivno utječe na njihovo opće funkcioniranje (UNIRI, 2010).

5. Predmet istraživanja

Hrvatsku, kao i većinu europskih zemalja, karakterizira trend starenja stanovništva koji je nužno povezan s povećanjem očekivanog životnog vijeka ljudi. Nejašmić i Toskić (2013) ističu kako se ista prema udjelu starog stanovništva našla u društvu gospodarski znatno razvijenijih zemalja koje se lakše mogu nositi s posljedicama tog procesa.

Nejašmić i Toskić (2013) također navode kako će se ovakav trend nastaviti i u narednim desetljećima, što nužno zahtjeva nove načine pomoću kojih će osobe treće životne dobi osigurati kvalitetan život tijekom starosti. Danas se takav život promiče u kontekstu aktivnog starenja, koje nužno uključuje i obrazovanje starijih osoba. Jedan od načina pomoću kojeg se to može postići jest cjeloživotno učenje, a ono se osobama treće životne dobi nudi putem specijaliziranih institucija, Sveučilišta za treću životnu dob, koja su i predmet našeg istraživanja. Specifičnije, u fokusu našeg istraživanja nalazi se Sveučilište za treću dob u Rijeci, o čijoj smo ulozi kao jednog od modela cjeloživotnog učenja namijenjenog starijim osobama saznali iz perspektive njegovih polaznika putem kvantitativnog istraživanja. Na taj način možemo steći uvid i bolje razumjeti trenutno stanje u obrazovanju starijih osoba, kao i mogućnosti koje ono njima pruža, te uvidjeti postoje li potrebe za promjenama i unaprjeđenjem istog.

6. Metodologija istraživanja

Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati ulogu Sveučilišta za treću dob Rijeka kao jednog od modela cjeloživotnog učenja namijenjenog osobama treće životne dobi. Da bi se ostvario navedeni cilj istraživanja bilo je potrebno realizirati sljedeće istraživačke zadatke:

- Ispitati strukturu polaznika Sveučilišta za treću dob Rijeka s obzirom na spol, dob, bračni status i stupanj obrazovanja.
- Ispitati učestalost pohađanja programa Sveučilišta za treću dob Rijeka.
- Identificirati načine na koje su polaznici saznali za programe Sveučilišta za treću dob Rijeka.
- Identificirati razloge uključivanja polaznika u programe Sveučilišta za treću dob Rijeka.
- Ispitati svrhovitost pohađanja programa Sveučilišta za treću dob Rijeka.
- Ispitati zadovoljstvo polaznika djelovanjem Sveučilišta za treću dob u Rijeci kroz tri kategorije: zadovoljstvo programom, zadovoljstvo predavačima i zadovoljstvo grupom polaznika.

- Ispitati daljnje planove polaznika vezane uz uključivanje u programe Sveučilišta za treću dob Rijeka.

Da bismo ostvarili navedeni cilj i zadatke istraživanja, koristili smo kvantitativnu metodologiju. Postupak prikupljanja podataka koji smo pritom koristili bilo je anketiranje, a instrument anketni upitnik koji je sadržavao pitanja zatvorenog i otvorenog tipa (vidi Prilog 1.). Anketni upitnik sačinjen je od dva dijela, prvi dio se sastojao od pitanja vezanih uz sudjelovanje ispitanih polaznika u programima Sveučilišta za treću dob Rijeka, a drugi dio je ispitivao njihova sociodemografska obilježja. Svako je pitanje u upitniku bilo vizualno odijeljeno i istaknuto, te prilagođeno specifičnim karakteristikama ispitivane populacije, to jest starijim osobama. (NAPOMENA: Budući da je u isto vrijeme Sveučilište za treću dob Rijeka u suradnji s Gradom Rijekom provodilo istraživanje na temu sudjelovanja osoba starijih od 55 godina u obrazovnim programima, zbog korištenja istih ili sličnih pitanja, te kako isti ispitanici ne bi dva puta ispunjavali anketne upitnike slične tematike, u našem istraživanju smo djelomično koristili podatke dobivene istraživanjem Sveučilišta za treću dob Rijeka. Neka preuzeta pitanja su u odnosu na naša modificirana, no i dalje su u funkciji ispunjenja navedenog cilja i zadataka istraživanja. Kako su dvije ankete spojene u jednu, njezin opseg se povećao, što je nužno utjecalo i na način i vrijeme ispunjavanja iste, o čemu će kasnije biti riječi.)

Uzorak koji smo koristili u provedbi ovog istraživanja bio je namjeran, pri čemu je glavni kriterij za odabir ispitanika bilo obvezno pohađanje nekog od programa koje je Sveučilište za treću dob Rijeka nudilo u proljetnom ciklusu predavanja. Ovu neprobabilističku metodu uzorkovanja smo koristili jer je omogućila prikupljanje konkretnih podataka vezanih uz navedeni cilj i zadatke istraživanja, te je na taj način doprinijela ostvarenju istih. Konkretno, sudionici istraživanja bili su polaznici dvaju programa koji su se izvodili u proljetnom ciklusu predavanja, a to su bili Kulturologija i Napredna radionica crtanja. Ukupan broj ispitanika je iznosio 17, dakle riječ je o malom uzorku, a o njemu će biti više riječi u sljedećem poglavlju. Ispitani polaznici su bili putem upute na početku anketnog upitnika upoznati sa svrhom istraživanja, a kako bi odgovori bili iskreniji i valjaniji, ispunjavanje upitnika se temeljilo na njihovoj dobrovoljnoj odluci, te je zajamčena njihova potpuna anonimnost i korištenje podataka isključivo u svrhu pisanja završnog rada.

Anketni upitnici su ispitanicima podijeljeni na zadnjim satovima predavanja prije spomenutih programa. Ispitanici koji su sudjelovali u programu Kulturologija, anketne

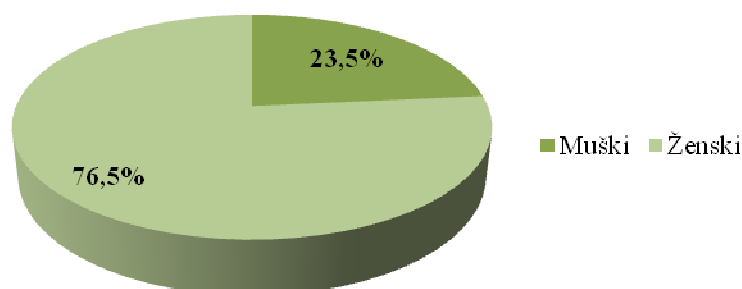
upitnike su ispunjavali prije početka predavanja, dok je svakom polazniku Napredne radionice crtanja dodijeljen anketni upitnik kako bi ga isti ispunili kod kuće i donijeli na završni susret. Takav način ispunjavanja anketnih upitnika je odabran zbog veličine same ankete i vremena potrebnog za ispunjavanje iste, kako polaznici ne bi gubili vrijeme predviđeno za posljednje predavanje. Prikupljene podatke smo obradili prema pravilima kvantitativne metodologije, u statističkom paketu SPSS, pri čemu smo koristili deskriptivnu statistiku.

7. Rezultati istraživanja i interpretacija

Istraživanje je provedeno na uzorku od 17 sudionika, polaznika dvaju programa Sveučilišta za treću dob Rijeka koji su se izvodili u proljetnom ciklusu predavanja – Kulturologija i Napredna radionica crtanja. U nastavku slijedi prikaz i interpretacija rezultata osobnih podataka ispitanika na temelju kojih možemo steći uvid i bolje razumijevanje profila polaznika Sveučilišta za treću dob Rijeka, koji ujedno odgovaraju i na prvi istraživački zadatak.

Spol	Fi	%
Muški	4	23,5
Ženski	13	76,5
UKUPNO	17	100

Tablica 6. Spolna struktura ispitanika

Slika 1. Grafički prikaz spolne strukture ispitanika

Kao što je vidljivo iz Tablice 6. i Slike 1., od ukupnog broja ispitanika, 4 (23,5 %) je muškog, a 13 (76,5 %) ženskog spola. Navedena spolna struktura polaznika slijedi rezultate stranih i domaćih istraživanja koja ukazuju na dominantnu uključenost žena u programe koje nude sveučilišta za treću životnu dob u odnosu na muškarce. Dobiveni rezultati se gotovo u potpunosti slažu s rezultatima istraživanja kojeg je provela Hebestreit (2006) na sveučilištima za treću dob u Victoriji, Australija (76,7 % žena, 23,3 % muškaraca), uz koje je potrebno navesti i nacionalni prosjek U3A članova prema spolu koji također potvrđuje dobivene rezultate – 76 % žena nasuprot 24 % muškaraca (U3A Network Victoria, 2004, prema Hebestreit, 2006). Dobiveni rezultati su u određenoj mjeri povoljniji od rezultata drugih domaćih istraživanja, iako je uzorak bio mali, prema kojima je postotak ženske populacije uključene u programe sveučilišta u odnosu na mušku još viši nego dobiveni u ovome istraživanju. Primjera radi navest ćemo istraživanje kojeg je provela Čurin (2012), u kojem je postotak žena u ukupnoj ispitanjnoj populaciji bio 85 %, a koji se preklapa s rezultatima kontinuiranih evaluacija programa provedenih na Sveučilištu za treću dob Rijeka (UNIRI, 2010). Iz navedenog možemo zaključiti kako ženska populacija pokazuje više interesa za pohađanje sveučilišta za treću životnu dob u odnosu na muškarce, što je već do sada i potvrđeno.

Prosječna dob ispitanika jest 64,57 godina ($N = 14$, $SD = 6,96$), pri čemu je potrebno navesti kako tri ispitanice nisu dale odgovor. Minimalna dob ispitanika iznosi 55, a maksimalna dob 75 godina. Iz dobivenih podataka možemo zaključiti kako su polaznici Sveučilišta za treću dob Rijeka relativno mladi seniori, čija se prosječna dob nalazi između talijanskih polaznika s prosječnom dobi od oko 60 godina (Gobo 2011), te finskih polaznika s prosječnom dobi od 68 godina (Yenerall, 2003, prema Formosa, 2010). Nadalje, usporedivši minimalnu i maksimalnu dob ispitanika, vidljivo je kako je raspon dobi osoba uključenih u programe Sveučilišta manji u odnosu na polaznike nekih drugih sveučilišta za treću životnu dob. Primjerice, najmlađi polaznik sveučilišta za treću životnu dob u Victoriji imao je 51, a najstariji 96 godina (Hebestreit, 2006).

Spol	N	Min	Max	M	SD
Muški	4	62,00	75,00	70,50	5,80230
Ženski	10	55,00	75,00	62,20	6,06996

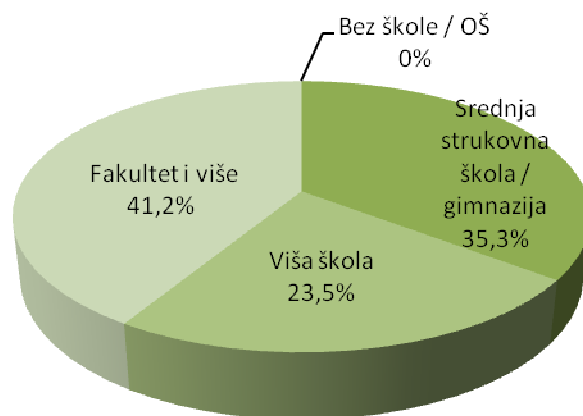
Tablica 7. Prosječna dob ispitanika prema spolu

Prosječna dob ispitanika prema spolu ukazuje kako su ženske ispitanice u prosjeku mlađe ($M = 62,20$, $SD = 5,80230$) od muških ispitanika ($M = 70,50$, $SD = 6,06996$), pri čemu najmlađi ispitanik ima 62, a ispitanica 55 godina, dok najstariji ispitanik i najstarija ispitanica imaju 75 godina (vidi Tablicu 7.). Do istih zaključaka je došla i Hebestreit (2006) u svome istraživanju, iako je razlika u prosječnoj dobi između muških i ženski ispitanika manja u odnosu na dobivenu u ovome istraživanju. Ista navodi kako je prosječna dob muških ispitanika bila 73,28 godina ($SD = 7,249$), a ženskih 70,28 godina ($SD = 7,439$). Također, iz priloženog je vidljivo kako su i žene i muškarci polaznici Sveučilišta za treću dob Rijeka u prosjeku mlađi od polaznika i polaznica sveučilišta za treću životnu dob u Victoriji.

Nadalje, rezultati istraživanja pokazuju kako je 70,59 % ispitanika oženjenih/udanih, 11,76 % rastavljenih, 11,76 % nikad oženjenih/udanih, dok je 5,88 % ispitanika udovac/udovica. Ovi rezultati se slažu s rezultatima prijašnjih studija, iako je postotak oženjenih/udanih ispitanika veći u ovome istraživanju. Primjerice, u istraživanju provedenom od strane IAUTE (2006, prema Formosa, 2010), 49 % ispitanih osoba bilo je oženjenih/udanih ili u vezi, dok Hebestreit (2006) navodi kako je 57,09 % od ukupne ispitanice populacije u njezinom istraživanju bilo u braku. To potvrđuje i Gobo (2011), navodeći kako je najveći broj talijanskih polaznika/ca također u braku.

Stručna sprema	N	%
1. bez škole / OŠ	0	0
2. srednja strukovna škola / gimnazija	6	35,3
3. viša škola	4	23,5
4. fakultet i više	7	41,2
UKUPNO	17	100

Tablica 8. Najviši stupanj obrazovanja polaznika

Slika 2. Grafički prikaz obrazovne strukture polaznika

Iz Tablice 8. i Slike 2. je vidljivo kako je naobrazba polaznika Sveučilišta za treću dob Rijeka pretežito visoka, budući da je 41,2 % ispitanika kao najvišu razinu obrazovanja označilo fakultet i više. Nakon toga slijedi srednja strukovna škola/gimnazija sa 35,3 %, te viša škola s 23,5 %. Niti jedan ispitanik nema završenu samo osnovnu školu ili je bez škole, što potvrđuje činjenicu da s razinom obrazovanja raste i osviještenost i potreba za daljnjim obrazovanjem. Navedeni podaci se slažu s rezultatima domaćih istraživanja, dok su odstupanja vidljiva uspoređujući iste s rezultatima stranih studija. Naime, strana istraživanja ukazuju na podatak da je najviša razina obrazovanja njihovih ispitanika srednja stručna sprema, dok autorice Špan (2000) i Čurin (2012) potvrđuju rezultate dobivene ovim istraživanjem. Primjerice, 70 % polaznika finskih sveučilišta za treću životnu dob ima završenu srednju naobrazbu (Yenerall, 2003), dok 72 % polaznika Sveučilišta za treću životnu dob Zagreb ima višu ili visoku naobrazbu (Čurin, 2012). Čurin (2012:145) smatra kako su dobiveni rezultati logični, te navedeno objašnjava na sljedeći način: „Težnja za postignućima u obrazovanju postojana je osobina ličnosti koju neki ljudi posjeduju kroz cijeli život“.

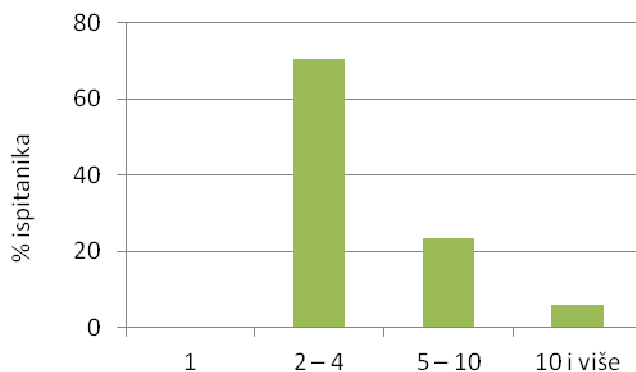
Nadalje, zanimljivo je bilo saznati kakav je radni status ispitanika, te su rezultati pokazali kako je najveći broj ispitanika, točnije njih 12 (70,6 %), u mirovini, dok su ostali zaposleni ili nezaposleni, pri čemu je 3 (17,6 %) ispitanika/ce zaposleno, a 2 (11,8 %) nezaposleno. Budući da je jedan od kriterija za upis u određeni program koji nudi Sveučilište za treću dob Rijeka i dobna granica (55 godina i više), ne čudi što određeni broj ispitanika, iako mali, nije u mirovini, bez obzira na to što treća životna dob u pravilu započinje u 65. godini života. To je tako jer sveučilišta za treću dob predstavljaju i svojevrsnu pripremu za doba umirovljenja, zbog čega se i dobna granica za uključenje spušta na 55 godina života. Uz

radni status valja spomenuti i zanimanja ispitanika prije umirovljenja ili u nekim slučajevima ona trenutna. Rezultati istraživanja pokazuju da polaznici Sveučilišta za treću dob Rijeka imaju različita zanimanja, poput trgovca, ekonomista, pomorca, službenika, defektologa, nastavnika i drugih.

U nastavku slijedi prikaz i interpretacija podataka koji su se odnosili na sudjelovanje ispitanika u programima Sveučilišta za treću dob u Rijeci, a koji su izneseni istim redom kao i istraživački zadaci na koje odgovaraju.

Broj ciklusa predavanja	Fi	%
1	0	0
2 – 4	12	70,6
5 – 10	4	23,5
10 i više	1	5,9
UKUPNO	17	100

Tablica 9. Učestalost pohađanja programa Sveučilišta za treću dob Rijeka

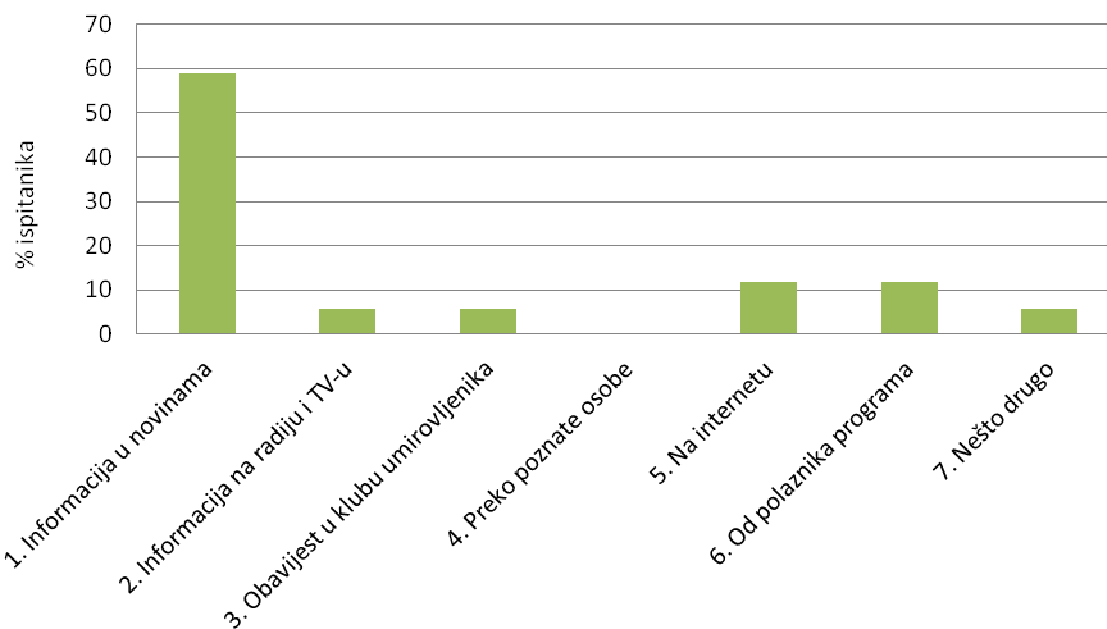
Slika 3. Grafički prikaz učestalosti pohađanja programa Sveučilišta za treću dob Rijeka

Iz Tablice 9. i Slike 3. možemo uočiti kako su svi ispitani polaznici programe Sveučilišta pohađali više od jednom, pri čemu je najviše polaznika, točnije njih 70,6 %, pohađalo 2 – 4 ciklusa predavanja. Značajan je i podatak da je jedan ispitanik pohađao 10 i više ciklusa predavanja, što ukazuje na kontinuiranu zainteresiranost za obrazovne programe namijenjene osobama treće životne dobi, te shvaćanje važnosti cjeloživotnog obrazovanja.

Dobiveni podaci se slažu s rezultatima domaćih i stranih istraživanja, budući da se u istima navodi kako polaznici sveučilišta za treću dob uglavnom sudjeluju u programima više od jednom, odnosno više godina. Sukladno tome, 71 % polaznika Sveučilišta za treću životnu dob Zagreb pohađa isto više godina (Čurin, 2012), a prema Hebestreit (2006), polaznici sveučilišta za treću dob u Victoriji se uključuju u njihove programe u prosjeku 5,5 godina.

	Fi	%
1. Informacija u novinama	10	58,8
2. Informacija na radiju i TV-u	1	5,9
3. Obavijest u klubu umirovljenika	1	5,9
4. Preko poznate osobe	0	0
5. Na internetu	2	11,8
6. Od polaznika programa	2	11,8
7. Nešto drugo	1	5,9
UKUPNO	17	100

Tablica 10. Način na koji su polaznici prvi puta čuli za programe Sveučilišta za treću dob Rijeka

Slika 4. Grafički prikaz načina na koji su polaznici prvi puta čuli za programe Sveučilišta za treću dob Rijeka

Kao što se vidi iz Tablice 10. i Slike 4., više od polovice ispitanika, to jest njih 58,8 %, je saznalo za programe koje nudi Sveučilište za treću dob Rijeka preko novina, nakon čega slijedi internet (11,8 %), prijašnji polaznici (11,8 %), radio i TV (5,9 %), te obavijest u klubu umirovljenika (5,9 %). Samo je jedan polaznik kao način informiranja odabrao *nešto drugo*, pri čemu je na pitanje što odgovorio *na tečaju informatike*. Pretpostavlja se da je riječ o tečajevima koji se realiziraju u organizaciji Grada Rijeke, jer Sveučilište za treću dob Rijeka ne izvodi programe vezane uz informatičku pismenost i učenje stranih jezika.

	DA	NE	UKUPNO
1. Stjecanje novih znanja	12 (70,6 %)	5 (29,4 %)	17 (100 %)
2. Druženje s drugim ljudima	5 (29,4 %)	12 (70,6 %)	17 (100 %)
3. Kako bi lakše našao/la dodatni posao	0 (0 %)	17 (100 %)	17 (100 %)
4. Priprema za mirovinu	1 (5,9 %)	16 (94,1 %)	17 (100 %)
5. Korisno ispunjeno vrijeme	11 (64,71 %)	6 (35,25 %)	17 (100 %)
6. Nešto drugo	0 (0 %)	17 (100 %)	17 (100 %)

Tablica 11. Osnovni razlozi uključivanja u programe Sveučilišta za treću dob Rijeka

Budući da je riječ o pitanju s mogućnošću višestrukog odabira odgovora, u Tablici 11. je za svaku česticu prikazana učestalost biranja (%) od strane ispitanih polaznika. Iz priloženog je vidljivo kako je najzastupljeniji razlog za uključivanje polaznika u programe Sveučilišta stjecanje novih znanja, kojeg je odabralo 70,6 % ispitanika. Nakon njega slijedi korisno ispunjeno vrijeme (64,71 %), te druženje s drugim ljudima (29,4 %). Samo je jedna ispitana osoba navela pripremu za mirovinu kao jedan od razloga zbog kojih se uključuje u programe Sveučilišta, dok niti jedna nije kao razlog navela lakši pronalazak dodatnog posla. Ovi rezultati su u skladu s radnim statusom ispitanika, jer je, kao što je već istaknuto, većina polaznika Sveučilišta za treću dob Rijeka u mirovini (70,6 %). U usporedbi s drugim istraživanjima, može se uočiti određeni obrazac budući da i u ovoj, ali i u ostalim domaćim i stranim studijama dobiveni rezultati ukazuju kako je najistaknutiji razlog uključivanja seniora u programe sveučilišta za treću životnu dob upravo stjecanje novih znanja.

Rezultati ovog istraživanja ukazuju kako stečena znanja polaznici programa Sveučilišta za treću dob Rijeka koriste na različite načine. Kako bi se to ispitalo, od polaznika se tražilo da na skali od 1 do 5 procijene koliko se određeni načini stjecanja znanja odnose na

njih. Potrebno je istaknuti kako za neke čestice određeni broj ispitanika nije odabrao niti jedan stupanj, što upućuje na vjerojatnost da ispitanici nisu u potpunosti razumjeli što se od njih u pitanju očekuje, odnosno da su procjenjivali samo one čestice koje se odnose u nekoj mjeri na njih, a one koje se ne odnose nisu uopće procijenili, iako je bilo naznačeno da 1 znači *uopće se ne odnosi na mene*. U nastavku ćemo navesti koliko je polaznika (%) označilo najviši stupanj slaganja na skali od 5 stupnjeva za pojedine načine korištenja znanja. Primjerice, 62 % polaznika je odredilo da se korištenje znanja kao poticaj za daljnje učenje u potpunosti odnosi na njih, dok je 41 % polaznika odredilo da se u potpunosti na njih odnosi da stečena znanja koriste u raspravama s prijateljima. Nadalje, najviši stupanj slaganja je za česticu *razgovaram o temama s polaznicima* odabralo 23,1 % ispitanika, a za česticu *prenosim znanja članovima obitelji* 27,3 % ispitanika. Česticu *nigdje osim na satu* je procijenilo 10 ispitanika, pri čemu je jedna osoba (10 %) odredila da se ista u potpunosti odnosi na nju, dok su ostali ispitanici označili druge stupnjeve slaganja. Čurin (2012) je u svome istraživanju došla do rezultata koji ukazuju da polaznici stečena znanja najviše koriste u samostalnom bavljenju aktivnostima i daljnjem učenju, za što i u ovome istraživanju najveći postotak ispitanika označio najviši stupanj (*u potpunosti se odnosi na mene*).

	Spol	Min	Max	M	SD
1. Kao poticaj za daljnje učenje	Muški	2	5	3,75	1,258
	Ženski	2	5	4,50	1,000
2. U raspravama s prijateljima	Muški	1	3	2,00	1,414
	Ženski	1	5	3,90	1,370
3. Razgovaram o temama s polaznicima	Muški	1	3	2,33	1,155
	Ženski	2	5	3,70	1,160
4. Prenosim znanja članovima obitelji	Muški	1	4	2,67	1,528
	Ženski	1	5	3,75	1,389
5. Nigdje osim na satu	Muški	4	4	4,00	,000
	Ženski	1	5	2,50	1,512

Tablica 12. Procjena načina korištenja stečenih znanja prema spolu

Kao što se vidi iz Tablice 12., ženski ispitanici u prve četiri ispitivane kategorije iskazuju veće korištenje znanja dobivenog pohađanjem programa Sveučilišta u odnosu na muške ispitanike. U posljednjoj ispitivanoj kategoriji koja se odnosi korištenje znanja

isključivo na satu situacija je obrnuta – muški ispitanici iskazuju kako se ova kategorija znatno više odnosi na njih nego na ženske ispitanike, što potvrđuje aritmetička sredina dobivena za muški spol ($S = 4,00$, $SD = ,000$), u odnosu na ženski spol ($S = 2,50$, $SD = 1,512$).

Ispitanici su također trebali procijeniti u kojoj se mjeri (od 1 do 5) pohađanje programa Sveučilišta za treću dob Rijeka odrazilo na sljedeće aspekte njihovog funkcioniranja: osjećaj povezanosti s drugima, stjecanje novih znanja, veći osjećaj samopoštovanja, te bolje psihofizičko zdravlje. Najveći postotak ispitanika je u svim ispitivanim aspektima funkcioniranja odabrao najviši stupanj slaganja (5). Primjerice, 46,2 % ispitanika tvrdi kako se pohađanje Sveučilišta u potpunosti odrazilo na osjećaj povezanosti s drugima, 62 % ispitanika je označilo da se pohađanje Sveučilišta u potpunosti odrazilo na stjecanje novih znanja, 38,5 % njih na veći osjećaj samopoštovanja, a 57 % ispitanika je tvrdilo kako se pohađanje istog u potpunosti odrazilo na njihovo bolje psihofizičko zdravlje. Budući da je veoma mali broj ispitanika (max. 2) na skali odgovore označio u rasponu od 1 do 2 (uopće se ne odražava ili se ne odražava), možemo zaključiti kako pohađanje Sveučilišta pozitivno utječe na funkcioniranje polaznika. Do sličnih spoznaja je došla i Čurin (2012) u svome istraživanju, navodeći kako ispitanici visoko vrednuju stjecanje novih znanja kroz program u koji su uključeni, te da pohađanje programa također pozitivno utječe na veće samopoštovanje, povećanje socijalnih kontakata, bolje psihofizičko znanje, i slično. I drugi autori su svojim istraživanjima došli do rezultata koji ukazuju kako ispitanici imaju korist od pohađanja navedenih programa, te kako ono pozitivno utječe, primjerice na socijalnu uključenost, intelektualni razvoj, samopoštovanje, poboljšanje zdravlja, i drugo (Hebestreit, 2006).

	Spol	Min	Max	M	SD
1. Osjećaj povezanosti s drugima	Muški	3	5	3,75	,957
	Ženski	2	5	4,00	1,225
2. Stjecanje novih znanja	Muški	3	5	3,75	,957
	Ženski	1	5	4,42	1,240
3. Veći osjećaj samopoštovanja	Muški	3	5	3,75	,957
	Ženski	1	5	3,89	1,364
4. Bolje psihofizičko zdravlje	Muški	3	5	3,75	,957
	Ženski	1	5	4,20	1,398

Tablica 13. Procjena pojedinog aspekta funkcioniranja prema spolu

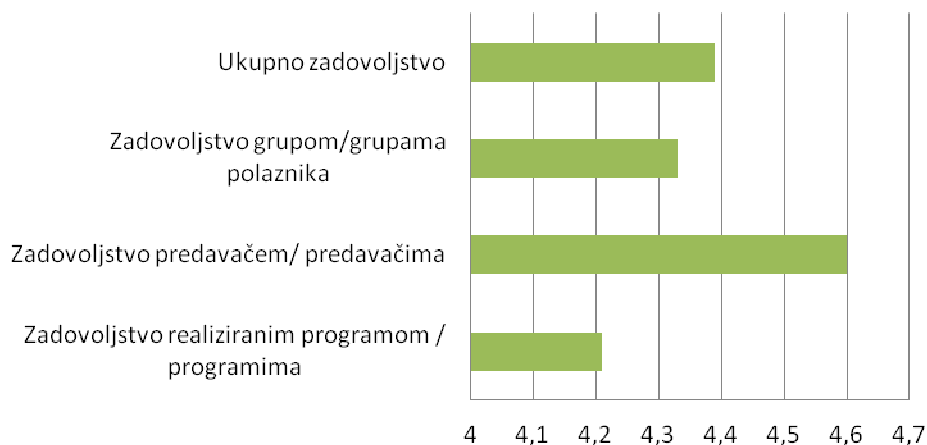
Iz Tablice 13. je vidljivo kako ženski ispitanici u svim ispitivanim aspektima funkcioniranja iskazuju veći stupanj slaganja u odnosu na muške ispitanike. Najveća razlika u procjeni pojedinog aspekta funkcioniranja ženskih i muških ispitanika se uočava kod utjecaja pohađanja programa Sveučilišta na stjecanje novih znanja, što se može uočiti u prije navedenoj tablici. Kroz posljednja dva pitanja ispitali smo svrhovitost pohađanja programa Sveučilišta za treću dob Rijeka.

Zadovoljstvo ispitanih polaznika djelovanjem Sveučilišta za treću dob Rijeka se nastojalo ispitati kroz tri kategorije: zadovoljstvo realiziranim programom/programima, zadovoljstvo predavačem/predavačima, te zadovoljstvo grupom/grupama polaznika. Svaka od kategorija se sastojala od 6 čestica (vidi Prilog 1.). Budući da su svi polaznici u programima Sveučilišta sudjelovali više od jednom, pri procjeni pojedinih kategorija su u obzir uzimali sve programe koje su do sada pohađali.

	Min	Max	M	SD
1. Zadovoljstvo realiziranim programom / programima	2,83	5,00	4,21	,566
2. Zadovoljstvo predavačem/ predavačima	3,67	5,00	4,60	,523
3. Zadovoljstvo grupom/grupama polaznika	2,83	5,00	4,33	,791
Ukupno zadovoljstvo	3,11	5,00	4,39	,599

Tablica 14. Prosječna procjena zadovoljstva polaznika prema kategorijama

Slika 5. Grafički prikaz prosječne procjene zadovoljstva polaznika prema kategorijama

Što se tiče zadovoljstva polaznika prema pojedinim kategorijama, kao što možemo vidjeti u Tablici 14. i Slici 5., u sve tri ispitivane kategorije su dobiveni relativno visoki rezultati, na temelju kojih možemo zaključiti kako su sudionici pretežno zadovoljni realiziranim programima, predavačima i grupom polaznika, što potvrđuje i prosječna procjena ukupnog zadovoljstva ($M = 4,39$, $SD = ,599$). Najveći rezultati dobiveni su u kategoriji koja je ispitivala zadovoljstvo predavačima ($M = 4,60$, $SD = ,523$), nakon čega slijedi zadovoljstvo grupama polaznika ($M = 4,33$, $SD = ,791$), te zadovoljstvo realiziranim programom ($M = 4,21$, $SD = ,566$).

Proučavajući dobivene rezultate prema pojedinim kategorijama, odredili smo kojim su česticama polaznici najmanje, a kojim najviše zadovoljni za svaku kategoriju, čiji prikaz slijedi u nastavku. Unutar zadovoljstva realiziranim programom/programima, ispitani polaznici su najmanje zadovoljstvo iskazali ponudom programa ($M = 4,06$, $SD = ,748$), a najveće cijenom edukacije ($M = 4,44$, $SD = ,727$). U kategoriji zadovoljstvo predavačem/predavačima, najmanje su zadovoljstva ispitanici iskazali u korištenju primjera, crteža, slika, shema, grafikona od strane predavača ($M = 4,33$, $SD = ,976$), a najveće pristupačnošću i susretljivošću nastavnika ($M = 4,82$, $SD = ,393$). Na kraju proučavanjem kategorije zadovoljstvo grupom/grupama polaznika, dolazimo do zaključka kako su polaznici najmanje zadovoljni međusobnom podrškom i pomoći ($M = 4,13$, $SD = 1,025$), a najviše sastavom grupe s obzirom na spol, dob i stručnu spremu ($M = 4,53$, $SD = ,800$). Dobiveni podaci su veoma dobar pokazatelj kako funkcionira realizacija programa Sveučilišta za treću dob Rijeka, te iz njih mogu proizaći učinkoviti prijedlozi za unaprjeđenje daljnjeg rada, usprkos tome što su navedeni rezultati visoki i ukazuju na zadovoljstvo polaznika ukupnom

djelatnošću Sveučilišta. Budući da ispitanici od ukupno 18 ispitanih čestica iskazuju najmanje zadovoljstvo ponudom programa ($M = 4,06$, $SD = ,748$), korisno bi bilo detaljnije ispitati ovu česticu. Za potrebe usporedbe dobivenih rezultata s rezultatima drugih istraživanja, navest ćemo istraživanje u kojem je Špan (2000) ispitivala zadovoljstvo odabranim programom kroz zanimljivost programa, profesore, te atmosferu u grupi, pri čemu valja istaknuti kako su ispitanici iskazali visok stupanj zadovoljstva sa svime prije navedenim.

	Spol	Min	Max	M	SD
1. Zadovoljstvo realiziranim programom / programima	Muški	3,33	4,00	3,79	,315
	Ženski	2,83	5,00	4,35	,571
2. Zadovoljstvo predavačem/ predavačima	Muški	3,67	4,17	4,00	,236
	Ženski	3,67	5,00	4,82	,411
3. Zadovoljstvo grupom/grupama polaznika	Muški	3,00	4,50	3,63	,750
	Ženski	2,83	5,00	4,57	,676
Ukupno zadovoljstvo	Muški	3,33	4,17	3,81	,523
	Ženski	3,11	5,00	4,61	,523

Tablica 15. Prosječna procjena zadovoljstva polaznika pojedinim kategorijama prema spolu

Kao što je vidljivo iz Tablice 15., ženske ispitanice su zadovoljnije svim ispitanim kategorijama u odnosu na muške ispitanike, što je rezultiralo i njihovim većim ukupnim zadovoljstvom djelovanjem Sveučilišta za treću dob Rijeka ($M = 4,61$, $SD = ,523$).

Posljednji istraživački zadatak ostvaren je putem pitanja otvorenog tipa kojim smo ispitane polaznike pitali o njihovim daljnjim planovima vezanim uz uključivanje u programe Sveučilišta za treću dob Rijeka. Svi ispitanici su naveli kako će se nastaviti dalje uključivati u programe Sveučilišta, pritom navodeći da to ovisi o zanimljivosti sadržaja i tema koje se namjeravaju realizirati. Neki od odgovora ispitanih polaznika su sljedeći: „Rado bih se uključivala u programe koji bi mi bili zanimljivi.“; „Po mogućnosti uključivati se u više programa koji me zanimaju, rado bih pohađala neki ozbiljniji tečaj ili program koji ne mora biti vezan uz 3. dob“; „Ako budu organizirani sadržaji koji me zanimaju, uključit ću se.“

Nadalje, zanimljivo je bilo ispitati bi li ispitanici polaznici ovakve programe preporučili svojim prijateljima, poznanicima i ostalima, pri čemu su svi odgovorili potvrdno, navodeći pritom različite razloge. U nastavku ćemo navesti neke od njih: „Naravno, preporučila sam i

uključila poznanice, jer sam zadovoljna programom sa malim ispravcima i dodatcima.“; Da, višestruko je koristan – nova znanja, otvaranje novih vidika, redovna obaveza i socijalizacija.“; Da svakako. Doduše zavisi od interesa. Moje je iskustvo da baš nisu zainteresirani, ne znam zašto, izbor tema je širok i stručno obrađen, sretnu se novi ljudi sličnih interesa, pomalo se stvori i grupa i kontakt.“. Na ovo pitanje nadovezuje se i sljedeće, kojim se pitalo polaznike smatraju li da bi se u navedene programe trebalo uključiti više osoba treće životne dobi, što oni u većini slučajeva također potvrđuju. Zanimljivo je to što ponovno neki ispitanici ističu kako ne postoji dovoljno velik interes osoba treće dobi za uključivanje u programe („Da, ali kome god sam rekla, baš i nije bio zainteresiran, imaju neke druge opcije unuke, tržnicu, ručak.“; „Veoma je korisno za one koji su zainteresirani. Za one koji nisu, ne treba gubiti vrijeme i sredstva.“; „Možda, ako bi postojao veći interes (za crtanje).“), uz kojeg ističu i prepreke poput otežane financijske situacije („Svakako bi trebalo uključiti više osoba. Koliko sam upoznata, nekima je prepreka odvojiti od mirovine za školarinu.“; Trebalo bi... svakako bi trebalo ali i pomoći onima koji bi se željeli uključiti u ovakve programe, no zbog iznosa participacije im to nije moguće.“). Za kraj, također je bilo zanimljivo saznati mišljenje polaznika o tome poklanja li društvo dovoljno pažnje i brige obrazovnim programima namijenjenim osobama treće dobi, pri čemu njihove odgovore možemo svrstati u nekoliko kategorija: da, ne, možda, uglavnom da, moglo bi i bolje. Uz njih, uglavnom svi ispitanici su detaljnije obrazložili svoje odgovore, te ćemo za svaku kategoriju navesti primjere: „Da, sve se više govori o osobama treće životne dobi u programima grada.“; „Ne, trebalo bi se više brinut o napuštenim, bolesnim i nepokretnim osobama.“; „Možda.“; „Uglavnom da.“; „U Rijeci je ok iako može i bolje. Svakako je dobro povezati ljude 3. dobi da se ne bi osjećali bezvrijednima i napuštenima.“; „Situacija je iz godine u godinu sve bolja ali se uvijek može i treba više, osobito iz razloga sve veće usamljenosti, otuđenosti i ekonomske i duhovne osiromašenosti pripadnika treće životne dobi.“, i drugi.

8. Zaključak

Ovim su se radom nastojale proširiti spoznaje o tematici vezanoj uz obrazovanje starijih osoba, specifičnije, o jednom od oblika kroz kojeg se ono realizira, a to su sveučilišta za treću životnu dob. Isto tako, nastojalo se ukazati na važnost koju ona imaju za osobe treće dobi, ali i na važnost interesa za fenomen starenja i starosti općenito budući da naše društvo bilježi kontinuirani porast starije populacije.

Kako bismo ostvarili cilj koji smo željeli postići ovim radom, prikazali smo teorijske i znanstvene spoznaje vezane uz sveučilišta za treću životnu dob i njegove aktere – polaznike, nastavnike i voditelje, te raznolike programe kroz kojih se ona realiziraju. Nadalje, kako bismo stekli potpuni dojam o tome kako se ovaj koncept obrazovanja ostvaruje u praksi, ispitali smo ulogu Sveučilišta za treću dob Rijeka u kontekstu cjeloživotnog obrazovanja namijenjenog starijim osobama, te smo rezultate istraživanja, potkrijepljene spoznajama stranih i domaćih studija iste ili slične tematike, iznijeli u radu.

Ispitivanjem uloge Sveučilišta za treću dob Rijeka kao jednog od modela cjeloživotnog učenja namijenjenog osobama treće životne dobi, nastojalo se odgovoriti na istraživačke zadatke navedene u radu. Dobiveni rezultati ukazuju na već poznati profil polaznika sveučilišta za treću dob dobiven na temelju rezultata prijašnjih domaćih i stranih istraživanja, budući da su svi prikazani rezultati veoma slični. Dakle, na temelju rezultata ovog istraživanja možemo doći do zaključka kako je tipičan polaznik Sveučilišta za treću dob Rijeka žena, relativno mlada umirovljenica, udata, sa završenom srednjom školom ili fakultetom. Programe Sveučilišta pohađa više od jednom, točnije između 2 i 4 puta, a za iste je prvi puta čula putem informacija u novinama. U programe se uključuje ponajviše radi stjecanja novih znanja, no i kako bi korisno ispunila slobodno vrijeme. Znanja stečena pohađanjem programa kojih nudi Sveučilište koristi na različite načine, od kojih je najistaknutiji kao poticaj za daljnje učenje. Nadalje, pohađanje Sveučilišta također u većoj ili manjoj mjeri pozitivno utječe na sve ispitivane aspekte njezina funkcioniranja, a da je korist od programa višestruka, svjedoči i podatak o njezinu ukupnom zadovoljstvu djelovanjem Sveučilišta koje je visoko, kao i daljnja namjera uključivanja u programe koji će biti interesantni. Istaknuti podaci ukazuju da su polaznici Sveučilišta za treću dob Rijeka ovakav oblik cjeloživotnog obrazovanja uistinu prihvatili kao način ostvarenja vlastitog života, te da shvaćaju važnost obrazovanja u svakoj životnoj dobi, upravo zbog čega treba kontinuirano

unaprjeđivati i poboljšavati djelatnost Sveučilišta, u čemu dobiveni podaci mogu pomoći. Vidljivo je kako je uključivanje u programe sveučilišta za treću životnu dob veoma koristan način provođenja slobodnog vremena, što nužno dovodi do poboljšanja opće kvalitete života starijih osoba, upravo zbog čega je potrebno što više osoba treće životne dobi poticati na uključivanje u obrazovne programe. Ukoliko postoji interes i motivacija, sve eventualne prepreke za uključivanje u programe koje nude sveučilišta za treću dob se zajedničkim snagama mogu nadići.

Provedeno istraživanje ima određena ograničenja i nedostatke. U istraživanju je korišten mali ($N = 17$) i namjerni uzorak zbog čega je generalizacija dobivenih rezultata ograničena samo na Sveučilište za treću dob Rijeka, iako na broj ispitanika nismo mogli utjecati budući da smo u istraživanje uključili sve trenutne polaznike Sveučilišta. Nadalje, prilikom analize i interpretacije rezultata, uočeno je kako određeni broj ispitanika nije u potpunosti shvatio što se od njih u određenom pitanju očekuje što upućuje na činjenicu da ta pitanja nisu bila prikladna za ciljanu populaciju, zbog čega se javlja potreba za ponovnim preispitivanjem instrumenta istraživanja. Otežavajuću okolnost je također činila i specifična situacija u kojoj se istraživanje provodilo, odnosno usporedna provedba dvaju sličnih istraživanja, što je nužno utjecalo i na provedeno istraživanje u svrhu završnog rada. Naime, već je navedeno kako ispitanici nisu u jednakim okolnostima ispunjavali anketne upitnike, budući da su jedni ispunjavali na predavanju, a drugi kod kuće, što je nužno utjecalo i na njihove odgovore. Razlika se posebice očituje u pitanjima otvorenog tipa, budući da veći broj ispitanika koji su anketne upitnike ispunjavali na predavanju nije dao odgovore na neka od pitanja, te su isto tako odgovori bili kraći i sažetiji u odnosu na drugu skupinu ispitanika.

Ovo istraživanje također otvara i nova pitanja i mogućnosti istraživanja vezanih uz sveučilišta za treću dob koja bi bilo zanimljivo detaljnije istražiti. Primjerice, budući da su sva dosadašnja istraživanja ukazala na dominantnu uključenost žena u navedene programe, zanimljivo bi bilo ispitati okolnosti i razloge zbog kojih dolazi do toga. Nadalje, zašto se više osoba treće životne dobi ne uključuje u programe koje nudi Sveučilište (ovdje se konkretno misli na Sveučilište za treću dob Rijeka), te primjerice zašto se takve obrazovne mogućnosti ne omoguće starijim osobama i u drugim hrvatskim gradovima, a ne samo u Rijeci i Zagrebu, i slično.

Sažetak

Sveučilišta za treću životnu dob su specijalizirane institucije za obrazovanje starijih osoba čiju važnost u unaprjeđenju kvalitete života i razvoja pojedinca, ali i društva općenito, suvremeno društvo uslijed pojačanog trenda starenja stanovništva i produžetka životnog vijeka sve više prepoznaje. Riječ je o modelu cjeloživotnog obrazovanja namijenjenog starijim osobama čija je djelatnost započela 1973. godine u Francuskoj, osnivanjem L'universite du troisieme age, pri Sveučilištu u Toulouseu, nakon čega je uslijedila ekspanzija istih diljem svijeta. U Hrvatskoj se takvi programi realiziraju pri Sveučilištu za treću životnu dob Zagreb i Sveučilištu za treću dob Rijeka, koje predstavlja predmet našeg istraživanja. Ovaj rad se fokusirao na ispitivanje uloge Sveučilišta za treću dob Rijeka kao jednog od modela cjeloživotnog učenja namijenjenog starijim osobama. Pri tome smo se usmjerili na prikaz profila polaznika Sveučilišta za treću dob Rijeka ispitivanjem njihovih sociodemografskih karakteristika, kao i na razloge uključivanja u programe, učestalost pohađanja, način na koji su polaznici prvi puta saznali za program, načine na koje koriste stečena znanja, utjecaj pohađanja na različite aspekte funkcioniranja polaznika, zadovoljstvo polaznika djelovanjem Sveučilišta za treću dob Rijeka, te njihove daljnje planove vezane uz uključivanje u isto. U istraživanju je sudjelovalo 17 ispitanika, polaznika dvaju programa Sveučilišta za treću dob Rijeka, te je ono provedeno uz pomoć anketnog upitnika. Dobiveni rezultati ukazuju kako su osobe treće životne dobi voljne učiti, da pohađanje sveučilišta pozitivno utječe na različite aspekte njihova funkcioniranja i da su zadovoljni njegovim djelovanjem, upravo zbog čega bi trebalo osigurati širu dostupnost i stalno unaprjeđenje programa kojih sveučilišta za treću životnu dob ostvaruju.

Summary

Universities of the Third Age are specialized educational institutions for older people whose importance in improving the quality of life and development of the individual, but also society in general, modern society due to increased trend of aging population and the extension of life expectancy increasingly recognized. It is a model of lifelong learning designed for elderly people whose activities began in 1973 in France, founding L'universite du troisieme age, at the University of Toulouse, followed by the expansion of the third age universities all over the world. In Croatia, such programs are implemented at the University of the Third Age of Zagreb and the University of the Third Age of Rijeka, which is a subject of our study. This paper focuses on examining the role of the University of the Third Age of Rijeka as a model of lifelong learning designed for the elderly people. In doing so, we focused on the presentation of the profile of students of the University of the Third Age of Rijeka examining their sociodemographic characteristics, as well as the participation reasons, frequency of attendance, the way in which the participants first heard about the program, ways of using the acquired knowledge, the impact of attendance on various aspects of the functioning of participants, satisfaction of students of the University of the Third Age of Rijeka and their further participation plans. Participants of the study were 17 students who attended two programs at the University of the Third Age of Rijeka, and the research was done using questionnaire. The findings indicated that older people are willing to learn, attending the University positively influences on various aspects of their functioning and that they are satisfied with the activity of the University, which is why there should be ensured wider availability and continuous improvement of programs of the University of the Third Age.

Prilozi

Prilog 1. Anketni upitnik

Sveučilište za treću dob u Rijeci

Ispred Vas je anketni upitnik koji se provodi u svrhu istraživanja za pisanje završnog rada i zasniva se na Vašoj dobrovoljnoj odluci da izdvojite petnaestak minuta, ispunite upitnik i na taj način sudjelujete u istraživanju. Anketa je u potpunosti anonimna i dobiveni rezultati će se koristiti isključivo u svrhu istraživanja.

Anketni upitnik se sastoji od dva dijela. Prvi dio se bavi pitanjima vezanim uz Vaše sudjelovanje u programima Sveučilišta za treću dob u Rijeci, a drugi dio ispituje Vaša sociodemografska obilježja.

Hvala Vam na sudjelovanju!

1. DIO

1. Navedite program Sveučilišta za treću dob koji trenutno pohađate.

_____

2. Koliko godina pohađate Sveučilište za treću dob?

- a) više godina
- b) od ove školske godine

Ukoliko je Vaš odgovor a), navedite ukupan broj godina koliko pohađate Sveučilište za treću dob. _____

3. Koji su osnovni razlozi zbog kojih ste se uključili u program Sveučilišta za treću dob?

- a) ispunjenje slobodnog vremena
- b) želja za učenjem nečeg novog
- c) zbog prestiža
- d) želja za praktičnim korisnim znanjima
- e) ostalo _____.

4. U kojoj mjeri je sudjelovanje u Sveučilištu za treću dob utjecalo na sljedeće aspekte Vašeg funkcioniranja:

(Molimo zaokružite jedan od ponuđenih odgovora za svaki aspekt funkcioniranja, pri čemu: **1 – uopće se ne odnosi na mene, 2 – ne odnosi se na mene, 3 – donekle se odnosi na mene, 4 – odnosi se na mene, 5 – u potpunosti se odnosi na mene.**)

a) osjećaj socijalne uključenosti	1	2	3	4	5
b) intelektualni razvoj i poboljšanje pamćenja	1	2	3	4	5
c) veće samopoštovanje	1	2	3	4	5
d) veća neovisnost	1	2	3	4	5
e) bolje psihofizičko zdravlje	1	2	3	4	5
f) stjecanje novih znanja iz programa koji pohađam	1	2	3	4	5

5. Na koje načine koristite znanja stečena pohađanjem programa Sveučilišta za treću dob?

(**1 – u potpunosti se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – ne mogu procijeniti, 4 – uglavnom se slažem, 5 – u potpunosti se slažem**)

a) u samostalnom bavljenju aktivnostima i daljnjem učenju	1	2	3	4	5
b) na zajedničkim aktivnostima s prijateljima	1	2	3	4	5
c) u obitelji prenošenjem znanja i razgovorima o programu	1	2	3	4	5
d) nigdje osim na satu	1	2	3	4	5

6. Procijenite u kojoj mjeri ste zadovoljni djelovanjem Sveučilišta za treću dob u Rijeci.

Ukoliko ste pohađali programe Sveučilišta više puta, molimo Vas da pri procjeni uzmete u obzir sve programe koje ste pohađali.

(**1 – uopće nisam zadovoljan/na, 5 – u potpunosti sam zadovoljan/na**)

a) Zadovoljstvo realiziranim programom/programima

1. ponuda programa	1	2	3	4	5
2. sadržaj, kvaliteta i zanimljivost programa	1	2	3	4	5
3. korisnost programa (količina usvojenih novih znanja i vještina)	1	2	3	4	5
4. raspored nastave i trajanje programa	1	2	3	4	5

5. cijena edukacije	1	2	3	4	5
6. prostor, oprema i nastavni materijali	1	2	3	4	5
b) Zadovoljstvo predavačem/predavačima					
1. jasno i razumljivo predavanje	1	2	3	4	5
2. redovite i jasne povratne informacije o uspjehnosti učenja	1	2	3	4	5
3. poticanje i motiviranje polaznika na aktivno sudjelovanje u nastavi	1	2	3	4	5
4. stručnost i profesionalnost predavača u radu	1	2	3	4	5
5. pristupačnost i susretljivost	1	2	3	4	5
6. korištenje primjera, crteža, slika, shema, grafikona	1	2	3	4	5
c) Zadovoljstvo grupom/grupama polaznika					
1. veličina grupe (broj polaznika)	1	2	3	4	5
2. sastav grupe (spol, dob, stručna sprema)	1	2	3	4	5
3. suradnja i timski rad	1	2	3	4	5
4. međusobna podrška i pomoć	1	2	3	4	5
5. uvažavanje različitosti i osobnih potreba	1	2	3	4	5
6. poticajni i prijateljski odnosi	1	2	3	4	5

7. Na koji način ste saznali za ovaj program?

---

8. Koji su Vaši daljnji planovi vezani uz uključivanje u programe Sveučilišta?

---

9. Što Vam se u programu koji pohađate posebno sviđjelo, a što nije?

---

10. Koje promjene biste predložili s ciljem poboljšanja opće kvalitete Sveučilišta za treću dob u Rijeci?

---

11. Da li biste ovaj program preporučili svojim prijateljima, poznanicima i ostalima? Molimo Vas da obrazložite svoj odgovor.

---

12. Smatrate li da bi se u ovakve programe trebalo uključivati više osoba treće životne dobi? Molimo Vas da obrazložite svoj odgovor.

---

13. Da li se, prema Vašem mišljenju, u našem društvu poklanja dovoljno pažnje i brige programima za treću životnu dob? Molimo Vas da obrazložite svoj odgovor.

---

2. DIO

1. Spol   M   Ž

2. Godina rođenja _____

3. Bračni status: a) neoženjen/neudana
                          b) oženjen/udana
                          c) udovac/udovica
                          d) razveden/razvedena
                          e) izvanbračna zajednica

4. Stručna sprema: a) srednja stručna sprema (trogodišnji program)
                              b) srednja stručna sprema (četverogodišnji program)
                              c) viša stručna sprema
                              d) visoka stručna sprema

5. Molimo Vas navedite Vaše zanimanje do umirovljenja.

Literatura

1. ASOO (2013). Cjeloživotno učenje i obrazovanje odraslih. <http://www.asoo.hr/UserDocsImages/TCU%20NSB/2013/Integralno%20CU%20i%20OO%20za%20javnu%20raspravu.pdf>, pristupljeno: 15. svibnja 2015.
2. Crnković, S., Budiselić Bistrovic, A., Pogarčić, I. (2010). Informacijsko – komunikacijske tehnologije i treća životna dob. U: Matijević, M., Žiljak, T. (Ur.) *Neformalno obrazovanje i informalno učenje odraslih* (str. 229-235). Zagreb: URIHO – Tisak. Dostupno na: http://bib.irb.hr/datoteka/471508.Crnkovic_i_dr.pdf, pristupljeno: 15. svibnja 2015.
3. Čurin, J. (2008). Sveučilište za treću životnu dob – primjer modela cjeloživotnog učenja u praksi. *Andragoški glasnik*, 12(29), str. 149-161. Dostupno na: <http://www.andragosko.hr/attachments/article/11/200821-N.pdf>, pristupljeno: 15. svibnja 2015.
4. Čurin, J. (2010). Specifičnosti poučavanja osoba treće životne dobi: podsjetnik za nastavnike. *Andragoški glasnik*, 14(1), str. 73-80. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=152455, pristupljeno: 15. svibnja 2015.
5. Čurin, J. (2012). U zemlji znanja seniori doista žele učiti. *Andragoški glasnik*, 16(2), str. 145-153. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=152012, pristupljeno: 15. svibnja 2015.
6. Esgin Gunder, E. (2014). Third Age Perspectives on Lifelong Learning: Third Age University. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 116, str. 1165-1169. Dostupno na: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=7&sid=211d95c8-0887-4f75-a18d-cc5f022d2eb6%40sessionmgr112&hid=113&bdata=Jmxhbmc9aHlmc2l0ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#db=edselp&AN=S1877042814003802>, pristupljeno: 15. svibnja 2015.
7. Formosa, M. (2010). Lifelong Learning in Later Life: The Universities of the Third Age. *The LLI Review*, 5, str. 1-12. Dostupno na: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?sid=46858023-6a78-4b66-80ee-c260f1b71ea2%40sessionmgr198&vid=0&hid=113&bdata=Jmxhbmc9aHlmc2l0ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=64290284>, pristupljeno: 15. svibnja 2015.

8. Gobo, A. (2011). Sveučilišta za treću životnu dob u Italiji. *Andragoški glasnik*, 15(1), str. 73-88. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=154606, pristupljeno: 15. svibnja 2015.
9. Hebestreit, L. A. (2006). An Evaluation of the Role of the University of the Third Age in the Provision of Lifelong Learning. Doctoral dissertation, University of South Africa. Dostupno na: <http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/1498/thesis.pdf>, pristupljeno: 14. ožujka 2015.
10. Hrapkova, N. (2010). Studies As a Prevention of Social Isolation For Elderly People. *Andragoški glasnik*, 14(1), str. 33-42. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=152442, pristupljeno: 15. svibnja 2015.
11. Lemieux, A., Boutin, G., Riendeau, J. (2007). Faculties of Education in Traditional Universities and Universities of the Third Age: A Partnership Model in Gerontagogy. *Higher Education in Europe*, 32(2/3), str. 151-161. Dostupno na: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=3&sid=211d95c8-0887-4f75-a18d-cc5f022d2eb6%40sessionmgr112&hid=113&bdata=Jmxhbmc9aHIImc2l0ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=29377311>, pristupljeno: 15. svibnja 2015.
12. Nejašmić, I., Toskić, A. (2013). Starenje stanovništva u Hrvatskoj – sadašnje stanje i perspektive. *Hrvatski geografski glasnik*, 75(1), str. 89-110. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=155905, pristupljeno: 25. svibnja 2015.
13. Špan, M. (1994). *Treća životna dob: priručnik za obrazovanje starijih ljudi*. Zagreb: Otvoreno sveučilište.
14. Špan, M. (2000). *Obrazovanje starijih ljudi: tajna dugovječnosti*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište.
15. Špan, M. (2004). Cjeloživotno obrazovanje i treća životna dob u Hrvatskoj. U: Klapan, A., Matijević, M. (Ur.) *Obrazovanje odraslih – ključ za XXI. stoljeće* (str. 197-206). Zagreb: Hrvatsko andragoško društvo.
16. Špan, M. (2013). Dostojanstvo starosti. *Napredak*, 154(1-2), str. 235-239. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=204624, pristupljeno: 15. svibnja 2015.

17. UNIRI (2010). Sveučilište za 3. dob. Dostupno na: http://www.uniri.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=192&Itemid=149&lang=hr, pristupljeno: 22. svibnja 2015.
18. Univerza za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani (2015). Dostupno na: <http://www.univerzazatretjeobd-drustvo.si/studijскиprogrami.htm>, pristupljeno: 25. svibnja 2015.
19. U3A in London (2015). Dostupno na: http://www.u3alondon.org.uk/?page_id=17, pristupljeno: 25. svibnja 2015.
20. UTA Bratislava (2015). Dostupno na: <http://www.efos-europa.eu/efosec-e/0000019818131240c/00000198181329315/index.html>, pristupljeno: 25. svibnja 2015.
21. Vlada Republike Hrvatske (2004). Strategija obrazovanja odraslih. Dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2250>, pristupljeno: 15. svibnja 2015.
22. WHO (2015). What is active ageing? Dostupno na: http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/, pristupljeno: 16. svibnja 2015.
23. Yenerall, J. D. (2003). Educating an Aging Society: The University of the Third Age in Finland. *Educational Gerontology*, 29, str. 703-716. Dostupno na: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=12&sid=211d95c8-0887-4f75-a18d-cc5f022d2eb6%40sessionmgr112&hid=113&bdata=Jmxhbmc9aHlmc2l0ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#db=psyh&AN=2003-07784-005>, pristupljeno: 15. svibnja 2015.